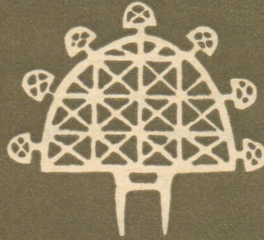
YENİ UFUKLAR

CİLT: 12
SAYI: 141

ŞUBAT
1964

YENİ UFUKLAR

Aylık sanat, düşün
dergisi
Kurucusu :
Orhan Burian

o

Sahibi :
Mihrinisa Günyol
Yazı işlerini fiilen idare eden:
Oğuz Arıkanlı.
İdare yeri : Boyacı Ahmet
So. Nuribey Han, oda 4 - 02
Çemberlitaş - İstanbul

o

Yazışma ve Havale
adresi :
P. K. 1034
Galata — İstanbul

-

A b o n e:
Yıllık .... 12 TL.
Altı aylık .... 6 TL.

o

Bu sayıyı hazırlayan :
Vedat Günyol

o

Basıldığı yer :
Gün Matbaası
İstanbul

YIL : 1963 YENİ SAYI : 141

UFUKLAR

AYLIK SANAT, DÜŞÜN DERGİSİ

Kurucusu :

ORHAN BURİAN

HALİDE EDİB'İN SON YILLARI

Üç hafta öncesine kadar Lâleli Haznedar sokağı 17 numarada bir Halide Edib var idi, Türkiye'nin bir numaralı kadını. O büyük kadın yok artık bugün. Bundan tam elli yıl önce, Nevsal-i Millî'de şöyle yazıyordu: «Hayat bir seyahata benzer, mutlak en bitmiyecek zannedilen dakikada biter. İkisinin farkı seyahat bitince teessüf hissetmek, hayat bitince rahat etmektir.» Eşi Dr. Adnan'ın ölümü onun için bir «seyahat»in sona ermesi oldu, Kurtuluş Savaşı'ndan beri elele, başbaşa, Türkiye'nin kader boylamında çıktıkları ömürlük bir gezinin sona ermesi. Bir zamanlar aydınların uğrağı olan evinin kapısını bir kaç dostu dışında yavaş yavaş herkese kapıyan bu büyük kadın, kendi kabuğuna çekilmiş, yaşlılığın getirdiği hastalıklarla çekişe çekişe, roman yazıyor, bir yandan da geçmiş günlerinin anısını kaleme alıp hayatını yeni baştan kafasında yaşıyordu.

Yıllarca önce, Orta Avrupa'nın bir su şehrinde, kendi halinde bir otel odasında, hayatta artık yapacak bir şeyi kalmamış bir adamın sıkıntıları içinde oturan eşine söylediği şu sözü kendine tekrarlayıp duruyordu: «Sen Kafanla yaşamıyorsun, «végéter» ediyorsun. Ruhunla, aklınla yaşasan, meselâ felsefe okusan, bu sıkıntıdan kurtulursun.»

Halide Edib végéter edecek, bitkisel bir yaşantıya düşecek yaradılışta bir insan değildi. Ruhuyla kafasıyla yaşayacaktı elbet. Dr. Adnan'ın anısına adanan bir kitap bir kaç aylık bir duraksamadan sonra, ona ilk çalışma atılışını vermişti. Bu büyük adamın hayatını bir solukta yazdı. Bunun hemen ardından Hindistan üzerine uzun bir inceleme çıktı ortaya. Sonra sıra romanlara gelmişti: **Âkile Hanım Sokağı, İstanbul'da Bir Yabancı, Hayat Parçaları** vb. Çoğu bir takım olaylarda kalıp derine inmiyen bu romanlar **Sonsuz Panayır** çeşnisinde toplumsal yergiye kaçan eserlerdi. Topluma şöyle bir ayna tutuveren, Aksaray'ın yoksul insanlarıyla Topağacı türedilerini aynı potada karıştırıp garip, şaşırtıcı olay örgüleri içinde bir biriyle karşılaştıran bu romanlar ona sonsuz bir haz veriyordu. Yakından tanıdığı kimseleri, dostluklarını yitirme bahasına, alaya alacak kadar ileri gittiği oluyordu bu romanlarda. Zengin koca avcısı, kürk, apartman delisi bir takım boş kafalı kadın tiplerini o yer yer acılaşan humour'uyla gülünçleştiriyordu.

Gününe ayna tutan toplum hayatıyla ilintisini sürdüren bu Halide Edib yanında, geçmişine sarılan, onda avuntu arıyan bir başka Halide Edib boy atıyordu. Yaşı sekseni bulmaktaydı. Geçmişin çağrısı artık ağır basmaya başlamıştı. Arkada kalan bir çocukluk cenneti vardı. Ölümünden üç ay önce **Mor Salkımlı Ev**'i bastırmak için elinde avucunda kalan parasını harcıyacaktı.

Mor Salkımlı Ev'den daha da ağır basan anıları Kurtuluş Savaşı yıllarının o kendini bütün benliğinden yakalayıp sarmış olaylarına uzanıyordu. 1961 yılı yaz aylarında Savaş anılarını yeniden yazıyordu. Yurt dışında kaleme aldığı **Turkish Ordeal** adlı kitabını Türkçeleştiriyordu. Yalnız Türkçeleştirmiyor, pürüzlerini gideriyor, fazlalıkları atıyor, yeni şeyler ekliyordu. Eski anılarında bitkisel bir davranışta kalmak denemezdi buna artık. Bir bakıma bir ruh arınması, bir iç temizlenmesiydi bu: Eski kırgınlıkların, dargınlıkların üstüne çıkıp, Atatürk'e karşı kullanmış olduğu sertçe sözleri yumuşatıyor onun zamanla da-

ha da beliren büyüklüğü önünde, kendi büyüklüğüne yaraşır insanca bir alçak gönüllülükle eğiliyordu. Besbelliydi: Bu büyük kadın, ruhunun en kutsal ateşini, Türk'ün kurtuluşu yolunda yakmıştı. Elinde İngilizce kitap, Sultanahmet Mitinginden başlayıp İzmir'in kurtuluşuyla biten bu kutsal serüveni yazdırırken, o günleri yeniden yaşıyor, zaman zaman hıçkırıklarını tutamıyor, ikide bir yatağa düşüyor, bir kaç gün sonra, aynı tutkuyla yeniden işe sarılıyordu. Bu yoğun, bu tüketici çalışma, ruhunun en derinlerinden yüze çıkıp varlığını sarsan bu son atılışla Halide Edib hayatının en büyük eserini, Türk anı edebiyatının en içli, en coşkun eserini ortaya koyuyordu, **Türkün Ateşle İmtihanı**'nı.

Halide Edib yaşıyordu, elli yıl önce ölümün getireceğini sandığı rahatlığa böylece ere ere yaşıyordu. Hayat serüveni sürüp gidiyordu. 27 Mayıs Devrimi bir başka rahatlık getirmişti. Ama, uzun sürmemişti bu rahatlık. Eski bir üyesi olduğu üniversitenin bir çok öğretim üyelerinin başına gelenler karartmıştı bu rahatlığı. Curnalcılara ateş püskürüyordu. O yaşlı haliyle, kalkıp dostlarının kollarında, Tıp Tarihi Enstitüsünün küçük salonuna gitmiş, Türk toplumunun bu bilim kurumunu içinden kemiren **ruh mikropları**'nı, genç ihtiyar seçkin bir topluluk önünde suçlamış, içinin acısını orada bulunmaktan utanmıyan bir iki curnalcının gözlerinin içine baka baka dökmüştü. Bu iç dökme ona yep yeni bir rahatlık daha getirmişti.

Halide Edib rahat bir insandı. Düşündüğünü söyliyen, söylemekten çekinmeyen bir insanın rahatlığı vardı onda. Otuz yaşın toyluğunda ölümden umduğu rahatlığa, seksen yaşının olgunluğunda çoktan varmıştı Halide Edib.

HALİDE HANIMA SAYGI

Samim Kocagöz

Dün akşam -9 Ocak 1964- saat ondokuzda radyodan haberleri dinlerken, günün olaylarını anlatan spiker, birdenbire, «Büyük Türk romancısı Halide Edib Adıvar'ı kaybettik..» deyiverdi. Dondum kaldım. Spiker hayatını, yaptıklarını anlatıyordu. Ama ben hiçbir şey dinleyemiyor gibiydim. Orta okula giden oğlum, elindeki kitabı bırakmış öylece yüzüme bakıyordu. Halimden korkmuştu çocuk. Yine spiker yazarın eserlerini sayarken, bir cahillik etti: «Mev'ut Hüküm» adlı kitabı için yazarın, «Mevut» dedi, sonra da «Hüküm» sözcüğünü söyledi. Bir kitabı iki kitapmış gibi tanıttı. Nedendir bilmem, bu ana dek zorla tuttuğum gözyaşlarım yanaklarıma indi. Oğlum, beni teselli etmek için kaleme kâğıda sarılmış, 1964'den 1884 çıkarmış, bana gösteriyordu: «Baba, Halide Edib Hanım 80 yaşındaymış.» Ona, «Ölenlerin ardından çok ya da az yaşadığı için ağlanmaz. Ya ağlanır, ya ağlanmaz...» diyecektim. Bunu şu sıra oğluma anlatmam zordu, zaten konuşacak takatim yoktu.

Atasözüdür, «kör ölür badem gözlü olur» derler. Yazarlar için bu sözü uygulamak gerçekten güçtür. Yazar vardır sağlığında kördür de badem gözlü diye elüstünde dolaştırırlar; yazar vardır gerçekten sağlığında badem gözlüdür de öldükten sonra «kördü» derler. Biliyorum, şimdi Halide Hanımın ardından uzun bir süre «mersiyeler», övgüler yazılacak. Sonra iyice zaman geçecek, yergilere girişecekler. İsmet Paşa'ya sağlığında Meclis kürsüsünde konuşurken, «moruk» diye bağıranlar çıktı. Ha-

lide Hanımın da sağlığında «artık bunadı» diyen genç ateşli, sözümona yazarlara çok rastladım. Elli yıl bu memlekete, bu ulusa hizmet etmiş kişilerin «hatasını ve sevabını» ölçmek, biçmek kolay mıdır? Kolaydır ama, J.P. Sartre'ın dediği gibi, «sorunu olmıyan insanlar için eleştiri çok kolaydır.» Halide Edib'in bütün ömrü memleketin dertleri ile yuğrulmuş bir sorun olarak karşımızdadır. Onu eleştirecekler, eleştirmenler, Türkiye'nin yakın tarihini iyi bilen kimseler olmalıdır. Türkiye'nin sorunlarını bilen kimseler. Örneğin Kurtuluş Savaşımızı lise kitabından öğrenmiş, Kuvayı Millîye ruhunun ne demek olduğunu kavrayamamış genç eleştirmenler, Onbaşı Halide Edib'i zor anlıyacaklardır. Şimdi bütün bunları bir yana bırakıp zihnimde yer eden bâzı anılarımı sıcağı sıcağına anmak isterim. Bu anılarım arasında sayın Halide Edib'i uluorta suçlayı suçlayıverenlere de kendi dilinden karşılığı vardır, günışığına çıksın :

1941 yılında Zeynep Hanım Konağında İngiliz Filolojisi bölümünde dersler verirken beni kendisine tanıttılar. Şimdi iyi hatırlıyamıyacağım, ya kız kardeşim Ferzan Gürel ile o zamanlar arkadaşım şimdi eşim Sevinç beni Halide Hanıma takdim etti, ya da Minâ (Prof. Minâ Urgan) tanıttı. Adımı duyunca, tepeden tırnağa şöyle bir süzdü beni, «Ya...» dedi, «demek Tellikavak'taki hikâyeleri yazan delikanlı bu...» Daha önce derslerine, seminerlerine gider kendisini dinlerdim. Bu derslerden birinde, gittiğim ilk dersinde bir sözüne pek şaşmıştım: «Ben şiiri sevmem.» Demişti. 1943'den 1947'ye değin kendisini göremedim. Önce İsviçre'ye gittim, sonra asker oldum Giresun'a, Sivas'a gittim. Askerlikten dönüşte Halide Edib Hanımı yine fakültede ziyaret ettim. Zeynep Hanım Konağı çoktan yanmış, fakülte Beşiktaş'a, şimdiki Resim ve Heykel müzesi olan saraya taşınmıştı. Denize bakan büyük bir odada, uzun bir masanın başında karşı karşıya oturduk. D.P. yeni kuruluyordu. Halide Hanım çok sevinçli, çok umutluydu. Bir süre politika konuştuk. Sonra askerliğimin nasıl geçtiğini sordu: «İyi geçti ya birara bir hikâyemden ötürü tevkif edildim. Sıvas'a sürüldüm,

sonra da takipsizlik kararı aldım. Askerlikte bir bu sıkıntım oldu.» Karşılığını verdim. Hiç unutmam, cıgarasını dudaklarına koydu, ben yaktım. Dumanı üfürdükten sonra dedi ki: «Daha memlekette sosyalist sözü edilemiyor Sen de sosyalist bir yazarsın.. Böyle dertlere katlanacaksın!» Bana inanınız, ben kendim de sosyalist bir yazar olduğumu bilmiyordum, Halide Edib Hanımdan öğrendim. Gerçekciyiz, toplumcuyuz, halktan yanayız diyorduk, diyorduk ya sosyalistiz demek ne mümkün, sosis bile diyemezdik o zamanlar...

1950'den sonra eşimle birlikte İstanbul'a gittiğimizde Halide Hanımı evinde ziyaret ettik. Bizi birarada görünce, eski öğrencisi ile benim evlendiğimi görünce, o kadar çok sevindi ki, bizi nasıl ağırlıyacağını bilemedi. Durup durup bize bir hoş bakıyordu. Bu sevincinin nedenini çok geçmeden anladım: Bana «Tatarcık» adlı romanını okuyup okumadığımı sordu. Kendilerinin gençliğe, üniversite gençliğine çok yakın bir ilgi duyduğunu sonraki yıllarda çok daha iyi anladım. **Onbinlerin Dönüşü** adlı romanımı yazdığım zaman, kimse bu romana kulakasmadı, ama Halide Hanım uzun bir eleştiri yazdı. Beni ilk gördüğünde, «Acaba gençlik hâlâ bizim yıllarımızdaki gibi mi?» diye sordu. Romanım 1940 yıllarının Üniversite gençliğini konu olarak ele alıyordu. Eleştirisinde büyük yazar haklı çıktı, benim yazdığım yılların üniversite gençliğini o da yakından biliyordu. Gerçekti yazdıklarım. Bu romanım yabancı dillere de çevrildi. Bizim eleştirmenler, ya hiç oralı olmadılar, biri kukladır bu romanın tipleri dedi, bâzıları da imlâ ve cümle yanlışlarını araştırdılar.

1955'den sonra her İstanbul'a gidişimde Halide Hanımı ziyaret ettim. Birkaç kere de Vedat Günyol arkadaşım ile birlikte evine gittik. Onun da tanıklığını göstererek burada bir anımı daha anmak istiyorum. Daha doğrusu Halide Edib Adıvar'ın bir sözünü tekrarlamak istiyorum: Şimdi eleştirmenler onun birçok yönlerini ele alacaklar. Eserleri şöyleydi, böyleydi, İngilizceyi Türkçe'den iyi yazardı. Türkçe'si baştan başa yanlıştır falan filân gibi bir

sürü suçlamalara girişecekler. Hele hele siyasal kişiliğini ele alırken, «efendim Amerikan mandacısıydı!» diyecekler. «Atatürkle arası açıktı, Atatürk'ü sevmezdi...» diyecekler. Atatürk'ü ne kadar sevdiğini, saydığını bir ziyaretimiz sırasında Vedat Günyol'la bana şöyle kısaca açıkladı: Konu neydi hatırlamıyorum. Vedat'la ben, Atatürk.. Atatürk. diye konuşuyorduk. Birdenbire sözümüzü kesti: «Sizin Atatürk'ünüz, benim MustafaKemal'im!» dedi. Bu sözlerinin inceliğini, taşıdığı anlamı, Halide Edib'in bu konudaki tutumunun anlamını sezmeyi, eleştirmenlere bırakıyorum. Büyük kişilerin fikir ayrılıklarından doğan kırgınlığı, düşmanlık değildir birbirlerine...

Yine bir gün Halide Hanımı Vedat arkadaşımla ziyarete gittik. Çok sinirli, öfkeliydi. Milletvekilliğinden yeni ayrılmıştı. Şimdi iyi hatırlıyamıyacağım, -belki Vedat hatırlar- Demokrat Parti kodamanlarından biri, Halide Hanım için, «Bırakın şu Amerikan mandacısını» demiş. Bu söz de kendisinin kulağına gelmiş. Aynen şöyle konuştu Halide Hanım: «Köpekoğlu köpekler, 1919 yıllarının o meş'um günlerini biliyorlar mı? Hepimiz bir çıkar yol arıyorduk. Herkes mandacıydı. Amerika uzaktır belki bir gün kurtuluruz diye düşünüyorduk. Mustafa Kemal sordu, böyle cevap verdik. Sonra dedi ki Mustafa Kemal Paşa, «Hayır döğüşeceğiz, kalkın Ankara'ya gelin!» Kalktık koşa koşa Ankara'ya gittik, İstanbuldan kaçtık, döğüştük. Ben, Mustafa Kemal miydim ki bu kadar uzağı göreyim? Öylesine Mustafa Kemal'den yanaydık ki, bizi de Istanbul hükûmeti onunla birlik idama mahkûm etti. (Demokrat Partilileri kast ederek) Biz bunlar kadar Amerikan mandacısı değildik!

Sayın Halide Edib Adıvar'ın, kıymetli yazarımızın anısı önünde saygı ile eğilirken, yukarıdaki sözlerini de anmayı bir yurtseverlik, kıymet bilirlik borcu sayarım.

Şimdi gözüm durup durup çalışma odamın duvarında asılı, «Samim Kocagöz Oğluma» diye imzaladığı resmine takılıyor, gözlerim yaşarıyor. Anne annem de 80 yaşında öldü. Ona yandığım kadar Halide Hanıma yanıyorum.

HALK KAVRAMI ÜSTÜNE

Sabahattin Eyuboğlu

Halkı sevmek başka, halka yaranmak başka: O kadar başka ki, halkı seven ona yaranmaktan kaçınır, tiksinir de, sevmeyen yaranmasını başarabilir ancak. Halkı bir parmağında oynatmak, dilediği gibi ağlatıp güldürmekle övünen kişi kendi aşağılığını halka yükler ve iğrenir ondan. Kim kıralı soytarıdan daha fazla küçümseyebilir?

o

Halk şunu tutar, bunu tutmaz diyenler yok mu, en büyük halk düşmanları onlar arasından çıkar. Neden derseniz, düşmanlık, başkasına yukarıdan bakmakla başlar. Halkın dostu kendi tuttuğunu halkın da tutacağına inanandır.

o

Bir araya gelen on kişinin gücü, birbirine eklenen on insan gücü demek değildir. Birleşen, hele anlaşan on insanın her biri on kişilik bir bütün olmakla kalmaz, düşüncesi on aklın süzgeçinden geçip bir başka aydınlık kazanır. İsa, oniki havvarisiyle Isa olmuş.

o

Kırallara gösterilen saygının daha fazlası, daha içteni halka gösterilmedikce, demokrasi halkı sömürmenin bir başka biçimi olmakla kalır. Halkı güdülecek bir sürü sayanların elbette kasaplarla alış verişi olacak.

o

Halktan uzaklaşma, tabiattan uzaklaşma gibidir: Her ikisi de belki insanı yükseltir, sivriltir, inceltir, ama kökünden ayırdığı için kurutur da. Sanat tarihi bu kurumanın bin bir çeşit örnekleriyle doludur. Bizim Divan e-

debiyatı hem tabiattan hem halktan kopmanın şahâne bir örneğidir. Onaltıncı yüzyılda Osmanlı ozanı Baki halktan yana gitmekle bir Shakespeare olabilir, Shakespeare ise halktan uzaklaşmakla bir Bakî olmakla kalabilirdi. Ama ne Shakespeare kendi keyfiyle halktan, tabiattan yana gidebilirdi, ne de Bakî Saraydan yapma cennetlerden yana.

o

Voltaire'e göre halkı yönetmek, onu eğitmeğe, okutmaya çalışmaktan daha akıllıca bir iştir. Bu zalim, bu yanlış, bu kendini beğenmiş düşünce Voltaire'in, bütün zekâsına, kültürüne ve ilerici düşüncesine rağmen niçin kısırlaştığını, ne felsefede, ne tiyatroda, ne romanda, ne şiirde niçin yeni bir çığır açamadığını anlatıyor bize. Bu yaman adam Shakespeare'in ve Molière'in tadına varabilseydi, yâni halktan yana olabilseydi, Rousseau'nun İsviçre'den kaçarak gelip Fransa'yı tabiattan ve halktan yana çevirmesine lüzum kalmazdı.

o

Halk, ümmet ve millet kavramlarından daha ileri bir kavramdır. Çünkü ümmet de, millet de belli bir inanç, belli bir sınır ve belli kaynaklara, dile, tarihe, coğrafyaya bağlı kaldıkları halde, halk kavramı insanlığın tâ kendisini anlatır gibi sınırsızdır. Ümmetler, milletler kolay kolay anlaşamaz, ama halklar anlaşır. Halk her yerde halktır. Hıristiyan, ve Müslüman halklar Kıbrıs'ta, Cezayir'de, Efganistan'da İstanbul'da halk olarak tıpatıp aynı sorunlar içinde yaşadıkları halde, bütün bu memleketlerde ümmet ve millet olarak insanlar birbirinden ayrılmakla kalmayıp birbirini öldürmeğe kadar gidebilmekteler.

o

Kimi sanatcılar bayağılığa düşmek korkusuyla halkın anlamadığı yollara, dillere düşüyorlar. Halk anlasın anlamasın güzel bildiğini yapan ne kadar soyluysa, ille de halkın anlamıyacağını yapan o kadar soysuzdur ve ister istemez, halk iyilikten, güzellikten anlamaz diyen halk düşmanlarına yaranmaktadır. Bir çok zenginler, kendilerinin de anlamadıkları sanat yapıtlarını halktan ayrıl-

mak için alıyorlar. Bu durumu sezinleyen nice hinoğlu hinler, az para getiren mesleklerini zenaatlarını bırakıp anlaşılmaz, «anlamsız» sanat yolunu tutuyorlar. Böyleleriyle birlikte anlaşılmaz, anlamsız damgalarını yiyen gerçek sanatcılara ne yazık!

o

Dil gibi sanat da halktan ayrı düşünülemez. Sanat halkı, halk sanatı çağırır ve besler. Üst tarafı züppeliktir. Sanatı elbet aydın ve seçkin kişiler yapacak, ama halk arasından sivrilerek, halka dayanarak, halkı aydınlatarak. Ne halkı sanatsız düşünebiliriz, ne de sanatı halksız, canla beden, ağaçla kök gibi.

o

Batı kültürü herşeyden önce halk kültürü, halkın kültürüdür. Sarayın da, kilisenin de dışında gelişerek ya da içinde ama inadına her ikisinin de kapılarını zorlamış, kırmış, her ikisine de halkca konuşmayı öğretmiştir. Aristokratlara kalsa kültür bir has bahçe çiçeği olmakla kalır ve baskı makinesine de zor kavuşurdu.

o

Halkın hor görüldüğü yerlerde tiyatro gelişmemiş, gelişemezdi de. Tiyatrosuz demokrasi onun için olamaz. Halk saygısı ve tiyatro biribirinin yetiştirmesidir.

o

Dante gibi Yunus Emre de şiirini halk anlasın diye halkın diliyle söylemiş değildir: Onun için en güzel söyleyiş böyle söyleyişti.

o

Çocuklar **için** yapılan edebiyat gibi, halk **için** yapılan edebiyat da ister istemez kısır, bodur, zavallı bir edebiyattır: Çocuğun ve halkın anlayabileceğini aramak bir sanat çabası değildir. Gerçek sanatcı çocuğa da, halka da yapabileceği en güzel şeyi sunar.

o

Asıl bayağılık kendilerini halktan üstün sayan aydınların bayalığıdır; çünkü halk çok kez saflığıyla kurtulur içinde yüzdüğü bayağılıktan. Alaturka şarkıların düştüğü bayağılığa onun için hiç bir halk türküsü düş-

memiştir. Bayağılık kendinden olmamak ya da kendini satmakla başlar.

o

Niçin ve nasıl oy verdiğini bilmediğimiz halkın, hele bizimki gibi oyun kendisine oynadığı oyunları henüz bilmeyen bir halkın kazandırdığı partilerin kötülüklerinden sorumlu tutulması haksızlıktır. Hiç bir parti halkın kendisi olmadıktan başka, sorumluluk yalnız oy isteyenlerin boynundadır.

o

En çirkin yalan çocuğa ve halka söylenen yalandır: çünkü her ikisi de kolay kanar.

o

BİZE GELEN ESERLER :

- o MODERN TOPLUMDA KADIN: Dr. Bedia Karasu, Izlem Yayınları: 10, İstanbul 1963, 42 sayfa. 150 kuruş.
- o GÜL YAKTI DUDAGINI: (Şiirler): Kemâl Kaplancalı, İstanbul 1963, 191 sayfa, 5 lira.
- o ÜNLÜ SİNEMA REJISÖRLERİ: T. KAKINÇ, Elif Yayınları, Sinema dizisi: 2, İstanbul, 1963. 141 sayfa, 5 lira.
- o SENARYO TEKNİĞİ ve Senaryoculuğumuzla ilgili notlar: Orhan Kemâl, Elif Yayınevi, Sinema Dizisi: 1. İstanbul 1963, 94 sayfa. 4 lira.
- o BEDRİYE (Roman-hikâye): Afet Muhteremoğlu, Yeditepe Yayınları: 131, İstanbul 1963, 78 sayfa. 2 lira.
- o BATIDAN ŞİİRLER: Orhan Veli-Oktay Rıfat-Melih Cevdet, Yeditepe Yayınları, Ikinci baskı, 77 sayfa, 250 kuruş.
- o TOPRAKSIZLAR: Fikret Otyam. Yeditepe Yayınları: 133, İstanbul 1963. F. 300 kuruş.

YUNAN ANTOLOJİSİ ÜSTÜNE

Oktay Rıfat

1494 de, Floransa'da «Janus Lascaris'den Alınan Yunan Epigrammaları Antolojisi» adlı bir kitap yayınlandı. İzmitli Planudes'in 1301 yılının eylülünde tamamladığı, aşağı yukarı 2400 epigrammayı bir araya getiren bir antoloji idi bu. 1445 de İstanbul'da doğan Janus Lascaris, İstanbul Türklerin eline geçince, antolojiyi İtalya'ya getirmişti. Yunan dünyasında, uzun bir geçmişi vardı bu çeşit antolojilerin. Okuyucu için hazırlanan ilk antolojinin Gadaralı Meleagros'un «Güldeste»si olduğu anlaşılıyor (İ. Ö. I. yüzyılın başı). İlk dizedeki ilk kelimenin baş harfine ve alfabe sırasına göre düzenlenen bu antolojide Arkilokos, Simonides, Safo, Platon gibi eski ozanların yanında otuz yedi yeni ozana yer verilmişti. Meleagros, bir başlangıç şiiriyle, bu ozanları tek tek okuyucuya tanıtıyor, her birine kişiliğine uygun bir çiçek adı takıyordu. İsa'dan önce III. yüzyılda yaşıyan kadın ozan Anite'ye zambak, Asklepiades'e şakayik denilmişti, söz gelişi.

Bugün batı dünyasında «Yunan Antolojisi» adıyla tanınan ve içinde dört bini aşkın epigramma bulunan ünlü yapıtın ilk kaynaklarından biridir Meleagros'un «Güldeste»si. Bize Yunan dünyasının ufak çaptaki şiirini tanıtan bu büyük yapıtın öteki kaynaklarını, İsa'dan önce I. yüzyılla İsa'dan sonra XIII. yüzyıl arasında yayınlanan antolojileri sıralıyalım burada :

1 — Gadaralı Meleagros'un Güldestesi.
2 — Filippos'un Güldestesi.
3 — Diogenianos'un Antolojisi.

4 — Rufinus'un Dergisi.
5 — Straton'un Musası.
6 — Agatias'ın Kiklosu.
7 — Eufemias'a sunulan Dergi.
8 — Kefalas Antolojisi ile Palatinos Antolojisi.
9 — Planudes'in Antolojisi.

Epigramma nedir, ne demektir? Bugünkü anlamıyla epigramma birkaç dizeyi geçmiyen kısa bir şiir, bir taşlamadır çoğu zaman. Bu anlayışa uygun epigrammalara ilkin lâtin ozanı Martialis'te raslanıyor. Epigramma, kelime anlamıyla, bir şeyin üzerine yazılan yazı demektir. Bu anlam zamanla bronz ya da mermer plâkalara kazılan kısa şiirleri kapsamış. Daha sonra, sadece kısa şiirlere verilen ad olmuş. Demek ki epigramma ilkin bir anıta kazılan yazı, öz deyimiyle yazıttır. Mezar yazıtlarına sadece ölünün adı ve yurdu konurmuş önceleri; anıtlardaki yazıtlara ise, sadece anıtı dikenin ya da o anıt kimin için dikilmişse onun adı. Bu yazıtlar bir zaman sonra ölçüye vurulmuş. Ölçülü yazıtların, ilkin İonya'da, sonra bütün Yunan illerinde, İsa'dan önce VI. yüzyılda yayıldığı görülüyor. Med savaşları (İ.Ö V. yüzyıl) epigrammaların gelişimini etkilemiş olmalı ki, bu çağda, tek tek ya da topluca dikilen mezar taşlarında ve anıtlarda bol bol epigrammalara raslanıyor. Zamanın epigramma ustası ise Simonides'dir. Onun ünü bu konuda o kadar yaygındır ki sonradan bu çağa raslıyan bütün imzasız yazıtlar Simonides'e mal edilmiştir. Bu yüzden, Simonides adını taşıyan ve bugün elimizde bulunan yetmiş seksen epigrammanın, tümüyle onun elinden çıktığını söylemek doğru olmaz.

V. yüzyılda bir anıta kazılmak için yazılan epigrammaların yanı sıra pratik bir amaç güdülmeksizin yazılmış epigrammalara da raslanıyor. Ama bir çığır olarak epigramma, daha sonra İskenderiye ve dolaylarında gelişmiştir. Bu kenti Büyük İskender, İsa'dan önce 331 yılında kurdu. Sonradan İskender'in imparatorluğu göçünce, generalleri İskenderiye'yi yaşattılar. Ptolemaios'lar gününde burası büyük bir ticaret ve kültür kenti oldu. Büyük kitaplığı dillere destandı. Kalimakos, Teokritos, Aratos gibi

epigramma yazan büyük ustalar bu çağda yetişmiştir. Asklepiades, Posidippos, Hedilos'la Kos adasında, Kalimakos'un yolundan yürüyen ozanlarla İskenderiye'de, epigramma altın çağına ulaşmıştır. Doğudaki bu gelişmeye karşılık, batıdaki Yunan illerinde de usta epigrammacıların yetiştiği görülüyor. Tegealı Anite, Tebaili Perses, Meseneli Alkaios, Sikionlu Mnasalkes, Siraguzalı Teodoridas bunlar arasındadır. İsadan önce I. yüzyılın başında Fenike ile Suriye'de epigramma yeni bir çiçeklenme çağına giriyor. Epigrammaların bir araya getirilerek antolojiler yapılması bu çağa raslar.

«Yunan Antolojisi» on altı bölümlük büyük bir yapıttır. İçinde dört bini aşkın epigramma vardır. Antolojinin bölümlerini sıralıyalım :

I — Hiristiyansal epigrammalar.
II — Zeuksippos yonularına yazıt.
III — Kizikos yazıtları.
IV — Meleagros, Filippos ve Agatias'ın önsözleri.
V — Aşk epigrammaları.
VI — Adak epigrammaları.
VII — Ölüm epigrammaları.
VIII — Kapadokyalı Gregorius'un epigrammaları.
IX — Tasvirsel epigrammalar.
X — Yüreklendirme epigrammaları.
XI — Satirik ve başik epigrammalar.
XII — Straton'un Musası.
XIII — Çeşitli ölçüde parçalar.
XIV — Problemler, enigmalar, orakulumlar.
XV — Çeşitli epigrammalar.
XVI — Palatinus antolojisinde yer almıyan parçalar.

Yeni Ufuklar dergisinde geçen yıl yayınladığımız çeviriler, Yunan Antolojisi'nin V, VI, VII, IX sayılı bölümlerinden seçilmiştir. Bunları Maurice Rat ile Pierre Waltz'in fransızca çevirilerinden türkçeleştirdim.

SANATTA GELENEKÇİLİĞİN ÖNEMİ

Melih Cevdet Anday

Türk edebiyatında eski-yeni kavgası, Tanzimat'tan sonra başlamıştır. Divan şiirinde benzeri bir olayla karşılaşmayız. Gerçi divan şairleri arasında sen-ben kavgası eksik değildir, ama buna bir akımla başka bir akımın, bir okulla başka bir okulun, eski ile yeni'nin çatışması gözü ile bakamayız. Divan şairleri, olsa olsa, ben daha iyisini yaptım, hayır ben daha iyisini yaptım diye çekişmişlerdir birbirleriyle. Daha iyisi yapılan bu şey nedir? Herkesin birleştiği bir şiir, ortak bir güzellik anlayışına dayanan bir şiir. Divan şiirini sürdüren sadece bu ortak güzellik anlayışı da değildir; o şiirin hemen bütün kuşakları ortak bir şiir dili de kullanmışlardır. Bunu söylerken, Baki'nin dili ile, sözgelişi Nedim'in dili arasındaki başkalığı görmezlikten geldiğim sanılmasın... Ancak gene de ortak imgeler, ortak simgeler vardır onların şiirlerinde. Divan şairlerinden hiç biri, salt kendine özge, kimselerin bilmediği, okuyanı şaşırtan söz ve anlam oyunlarına kalkışmaz. Bireyciliğe özenen, bireyciliği ile övünen İlhan Berk'in, son günlerde çıkan bir yazısında, Divan şiirleriyle Mallarmé'nin şiirleri arasında benzerlikler bulması (oldukça ilginç benzerliklerdi ya) bir kaç bakımdan yanıltıcıdır. Önce, şu yukarda söylediğim, ortak dil, ortak güzellik anlayışı konusunu ele alalım. Mallarmé'nin, kullandığı sözcüklere kendince anlamlar yüklemesi, divan şairlerinin **mazmunları** ile bir tutulabilir mi? Divan şiirindeki **benzetmeler** kimse için bir giz değildir, üstelik bir giz olarak da atılmamıştır ortaya. Bir bakıma, bağımlı bir şiirdir

divan şiiri; bu yüzden de onu, bağımsız akımların yarattığı şiirlerle karşılaştırmak doğru olmaz. Yeni bir şiire özenen, yeni bir şiiri bireyci bir görüşte bulan Ilhan Berk gibi bir ozanın böyle bir karşılaştırmadan ne umduğu, doğrusu, kolay anlaşılır bir sorun değildir. Olsa olsa, arkadaşımız, bu konuya dokunmakla, divan şiirinde modern anlayışlarla bağdaşacak güzellikte şiirler bulunduğunu söylemek istemiştir. Olmaz şey değil... Hangi anlayışta olursa olsun, hangi kuşaktan olursa olsun, bir ozan, divan şiirinde kendi beğenisine uygun beyitler bulabilir. Önemli değildir bu. Önemli olan, yeni bir şiir anlayışı ile eski bir şiir anlayışı arasında benzerlikler, ilintiler, ortaklıklar kurma çabasıdır. Uyanış çağı Avrupası, eski Yunan -Lâtin'le ilgilenmiş, onunla oluşmuştu. Avrupada klâsik okulun çabası budur. Romantikler, ortaçağa dönmüşler, Hristiyanlığa sarılmışlardı. Böylece, kendinden öncekine değil, daha öncekine öykünen bu akımlar arasında bir çatışma oluyordu. Batı edebiyatı ve şiiri böyle bir geriye dönüş ve böyle bir çatışma diyalektiği içinde gelişir. Bu bakımdan da o edebiyatın, o şiirin her döneminde bir eski düşmanlığı ve bir eski-hayranlığı birarada yaşar. Doğrusu İlhan Berk'in Divan şiirini överken Tanzimat'tan günümüze dek olan şiiri yatsıdığı düşünülürse, onu batılı bir ozan gibi görmemiz gerekirse de, bu davranışının nedenlerini, neye yaradığını, yarayacağını anlıyamadığım için onun üzerinde daha çok duramıyacağım. Ben geleyim yazımın başındaki konuya...

Bizde Tanzimat'la başladığını söylediğim eski-yeni kavgası, ilk dönemde, Divan şiiri anlayışına karşı gelenlerle o anlayışı sürdürmek istiyenler arasında olmuştur. Ama Divan şiiri anlayışını yıkmak istiyenler, sözgelişi eski Yunan ve Lâtin'e mi yöneldiler? Hayır. Geçmişteki hangi anlayışı doğru bularak canlandırmak ve ona dayanarak yaratmak istediler? Böyle bir anlayış ve böyle bir dayanak bulunduğunu söyliyemiyoruz. Tanzimatçılar sadece batıya yönelmek istiyorlardı. Hangi batıya? O da kesin olarak belli değil.

Ondan sonra günümüze kadar sürüp gelen eski-yeni

kavgası, peki, hangi eski düşmanlığına ve hangi eski hayranlığına dayanıyordu? Bana kalırsa, bizim edebiyatımızda, şiirimizde gerçek bir eski-yeni kavgası olmamıştır. Çünkü bizim edebiyatımızın ve şiirimizin, nedenlerini kendi içinde oluşturan tarihsel bir gelişimi olmamıştır. Bu yüzden de her yeni ozan, her yeni edebiyatçı, kendisinin **ilk** ve **başlangıç** olduğunu söylemekten başka tutacak bir yol bulamamıştır. Başka bir deyişle, bizim edebiyatımızdaki ve şiirimizdeki eski-yeni kavgaları, gerçekte bir sen-ben kavgasıdır. Bunun için de hiç bir ozanımız, başka bir ozanı sevmiyor, sevdiğini söyliyemiyor, ne geçmişte, ne gününde, ilgisi, ilintisi olduğu bir ozanın sözünü edemiyor. Daha kısası bizim edebiyatımız ve şiirimiz, bu yüzden, birbirlerinden hiç etkilenmemiş yüzlerce dahi ile doludur. Diyeceğim, Türk şiiri, eskisi olmıyan bir yeni ve yenilenemiyen eski bir şiirdir. Her an yeni, demek ki, her an eskidir. Bir ozanın başka bir ozanı anlayıp sevebileceği, şiirde gelenekçi de olunabileceği gibi konular bizim sanatçılarımıza tümden yabancıdır. Batıdan sadece yenilikçiliği öğrenip gelenekçiliği hiç görmememiz şaşılacak bir şeydir bence. Biliyorum, şu **gelenekçilik** sözcüğü daha okur okumaz bir çoklarının tüylerini ürpertecektir. Ne demek? Kendini bilen bir ozan hiç gelenekçi olabilir mi?

Kimseye böyle bir şeyi öğütliyeceğim sanılmasın. Ben sadece **gelenekçilik**'in batıda korkunç bir anlama gelmediğini belirtmek istiyorum. Dahası, her yenilik, bir **eski**' nin diriltilmesidir diyorum. (Yeni bir şey de söylemiş olmuyorum).

Ezra Pound'un bir şiir kitabına yazdığı önsözde T.S. Eliot, yenilik diye bir şey olamıyacağını, bunun yaşam'a aykırı sayılması gerektiğini söylüyor. Benimsiyelim bu düşünceyi demiyorum, yararlanabiliriz diye anlatıyorum. Unutmıyalım ki, yeniliğin yaşam'a aykırı olduğunu söyliyen bu ozan, bugün dünyanın en güclü yeni ozanlarından biri sayılıyor. Demek ki, «Gerçek orijinallik ancak gelişim demektir.» diyen bu ozan, yeni olmaya kalkmadan da yeni olabiliyor. Çünkü onca, gerçek bir gelişimin sonu yoktur, ondan kaçınılamaz, yaşam var oldukça ge-

lişim de var olacaktır, bu yüzden de ozan hiç bir zaman orijinal olamıyacaktır. Gerçek ozana düşen, bu gelişimin bilincine varmak ve sadece bir ileri adımı atmaktır. Ancak gelişimci ozan demek, hazır bulduğu şiir içinde yan gelip yatan ozan demek de değildir. Onlara türeme ozanlar diyor Eliot. Gelişimci olmadan, gelişime önem vermeden salt kendi gücünden kendini orijinal sayan ozanların, bu türeme ozanlardan bir ayırımı olmadığını ileri sürüyor. Pound'un başka anlamda orijinal olduğunu savunan ünlü düşünür, onu Ingiliz şiirinin mantıksal bir sonucu olduğu için övüyor, katıksız buluyor. «Pound, genel anlamda daha çok **eski düşkünü** sayıldığı zaman, asıl o zaman gerçek anlamda daha çok **orijinal**'dir» diyor.

Biliyorum, düşüncelerini buraya aktardığım bu ozan, bizim toplumcu ozanlar ve düşünürlerimizce, «gerici, Hıristiyan, bireyci» diyerek küçümsenecek, bundan ötürü de onun sözlerine boş verilecektir. Demin de söylediğim gibi, onun dediklerine inandırmak değil niyetim. Beni şaşırtan şudur: Eliot'u Hıristiyan olduğu için aşağı gören bizim toplumcu ozan, nasıl oluyor da gelişime boş verebiliyor, edebiyatın bir ortak yapı olduğunu düşünemiyor, bir ozanın, bir sanatçının tek başına bir anlamı olamıyacağına inanmıyor, sadece kendi ben'ini ortaya sürmek için çırpınıyor? Gene beni şaşırtan şudur: Nasıl oluyor da bizim ozanlarımızı, sanatçılarımızı sadece orijinallik tutkusu sarıyor? Nasıl oluyor da bu orijinalliğin nerden doğacağı, nerden beslenmiş olabileceği üzerinde kafa yorulmuyor? Nedir bu orijinal olma sevdası, orijinal olma salgını?

Gerçek orijinalliğin ancak bir gelişim içinde düşünülebileceği görüşü ise, yalnızca Eliot'un ortaya attığı bir düşünce hiç değildir. Tanzimat'tan beri edebiyatımızı etkisi altında bulunduran batı edebiyatları, baştan başa bu görüşü doğrulamaktadırlar. Bu anlamda gerçek orijinal ozanlarımız olsun istiyorsak (bunu istemek de yaşam'a aykırıdır), edebiyatımızın zincirleme gelişen geleneğini kurmamız gerekir. Ama bizim böyle bir edebiyatımız var mı? İşte bütün sorun budur.

Diyeceğim ki, edebiyatta gelenek (ister ona karşı olalım, ister onunla birlik olalım), tanrı vergisi bir şey değildir; onu bir toplumun sanatçıları kurarlar. Bunun için de ilk koşul, edebiyatı, sanatı bizim dışımızda var olan, bizim de ancak kendisiyle var olabildiğimiz ortak bir yapı gibi görme düşüncesidir. Bu düşünce, topluma ve tarihe inanmakla beliren bilimsel bir düşüncedir. Batının bireyciliği bile, kimi yerde bizim toplumculuğumuzu aşıyorsa, bunun nedeni, bizdeki bilimsel düşünme eksikliğindedir.

o

MAKAL FRANSIZCA YAYINLANDI

Azra Erhat

1) Mahmut Makal'ın yazılarından «Un village anatolien» adlı bir seçme fransızca olarak yayınlandı. «Bizim Köy», «Hayal ve Gerçek», «Memleketin Sahipleri» ve «Kuru Sevda» arasından seçmeyi yapan ve sunan Güzin Dino. Yazıları çevirenlerse O. Ceyrac ile gene Güzin Dino. Biri «Köy», öteki «Okul» diye iki bölümlü, 295 sayfalı kitap dört ek ve bir sözlükle yayınlanmış. Ek 1. de Mahmut Makal, II. de Köy Enstitüleri, III. te ağalar, IV. te İstanbul gazetelerinde köy üzerine çıkmış yazılardan birer seçme ile köyün belli başlı sorunları istatistiklerle veriliyor. Bununla da kalınmayıp, halkın, aydının köyü nasıl gördüğü Ali Ulvi, Ferruh Doğan ve Turhan'ın karikatürleri ile açıklanıyor. Sözlükte fransızcaya çevrilmemiş Türkçe sözcüklerin anlamı açıklanmış. Kitap hem çizgi, hem de siyah-beyaz sayfa boyu fotoğraflarla resimlendirilmiş. Çizgilerin sayısı 31, üçü Paul Stirling'in, geri kalanı Ara Güler'in olan fotografların sayısı 36. Iki harita da eklenmiş: biri Türkiyenin (1/5 500.000), öteki Nürgüz ve Demirci köylerinin bulunduğu Aksaray bölgesinin (1/1.800.000), Ön kapakta Mahmut Makal'ın bir fotoğrafı, arka kapakta yayının yöneticisi Jean Malaurie'nin bir yazısı. Güzin Dino kısa bir ön sözle kitabı sunuyor.

Bu kitabın anlamı, önemi, değeri üstünde durup düşünmeyi gelin sonraya bırakalım da, önce basıldığı yayını

---

(1) **Mahmout Makal, Un village anatolien, Récit d'un instituteur paysan. Paris, Plon, Terre Humaine, 1963.**

ele alalım. Fransanın en yıllı, en ünlü yayınevlerinden olan Plon birkaç yıldan beri çıkardığı bu seriyi şöyle adlandırıyor: «Terre Humaine, Civilisations et Sociétés, Collection d'Etudes et de Témoignages, dirigée par Jean Malaurie.»

«Terre Humaine» ne demek? Bu adı yalnız insanların toprağı diye mi anlamalı?, İnsan toprak, insancı toprak gibi bir renk de yok mu bu deyimde? Coğrafya, üstünde insanların yaşadığı toprakların portresini çizmeye uğraşır, dış görünüşüne, ya da politik-ekonomik bölüm ve düzenlerine göre açıklar dünyayı. Bir de insan coğrafyası var ki, onun açıklamaları etnoloji ve sosyolojinin yardımıyla olur. Bu bilim kolları kurulmadan çok önce, insanlar dünyanın dört bucağına serpili hemcinslerinin yaşayışını merak etmişler, yolculuğa çıkıp yerinde gördüklerini kaleme almışlardı. Rönesanstan bu yana Batı yazınında önemli bir yer tutan «seyahatname» türü alabildiğine gelişmiştir. Ama bu geleneğin kaynağını gene Anadoluda aramalı: Halikarnas'lı Herodotos bu türün babası, göğüs bağır Leica'lar, kameralarla donatılmış çağdaş röporterlerimizin öncüsü, ilk örneğidir. Bizim Evliya Çelebi de en sevimli temsilcilerinden biri. Bu tür insan coğrafyasına gereçlerini sağlar.

Peki, Terre Humaine yayını insan coğrafyasını besliyen bir röportajlar serisi mi? Olmasa gerek. Adına bakılırsa, yalnız gösterici, açıklayıcı bir yayın değil. Tutun ki üç beş insanı bir manzaranın karşısına koymuşsunuz, ne gördüklerini size anlatmalarını istiyorsunuz. Her biri size başka bir şey anlatacak, çünkü herbiri başka bir şey görecek. İnsan gözü bir ayna değil ki; ilgilerinin açısından görür gördüğünü. Terre Humaine yayını da uygarlıklara, topluluklara bakıp bir seri inceleme ve tanıklama getiriyor, ama hangi açıdan? Bu sorunun karşılığını kendi vermiş: «une vue très large et délibérément humaniste» çok geniş, bile bile insancı bir görüş diyor. Bu yolda bir amacı da, Fransada «voyage philosophique» denilen ve 18 nci yüzyılda Montesquieu'ler, Voltaire'lerle düşünü yazınının bayrağı oluveren bir gelenekle kopmuş bağı ye-

niden kurmaktır. Aydınlık çağının yazarları «gerçeğin birer tanığı» olma hevesindeydiler. Ne var ki yabancı toplumların, örneğin Montesquieu Iran Mektuplarında doğulu töre ve geleneklerin resmini çizerken, bir yandan Frenklerin «pittoresque» dedikleri alışılmadık, alacalı imgelerle okurlarının duyularını gıdıklamaya uğraşır, öte yandan da karşılaştırma yoluyla kendi toplumunu eleştirmek, yermek amacını güder. Tanıklığı ön yargıların yönetimi altındadır. Çağımızsa görme ve gösterme araçlarını öylesine yüksek bir düzeye eriştirdi ki, Montesquieu'nün yaptığı tanıklığa tanıklık diyemiyoruz artık. Gezginlerimiz ellerinde Leica'ları, kameralarıyla Asya, Afrika ve Amerikanın göz görmedik, ayak basmadık giz alanlarına sokuldular, en yüksek dağlar mı, en kapalı ormanlar mı, en anaforlu ırmaklar mı, hepsini «keşf» ettiler. Iki üç saat içinde Himalaya'ların, ya da karlı kutuplarda Eskimoların ak gerçeğini yaşayabiliyoruz sinemada, cıvıl cıvıl balıklarla yüzüyoruz denizlerin dip akıntılarınca, kaynayan toprak selleriyle birlikte akıyoruz yanardağların fıkır fıkır hamuruna dek. Tanıklık dediğin nesnel gerçeği tam vermekle oluyor artık. Ama insan gözü makina kadar nesnel bir araç değil; nasıl silersin ön yargılardan biriken buğusunu? Akıl yoluyla.

Terre Humaine iki çeşit tanıklığa yer veriyor yayınında: biri yetişkin, Batılı uzmanlarınki. René Dumont gibi köy topluluklarını tarım, ekonomi, istatistik ve ilgili tekniklerin hepsi bakımından incelemeyi iş edinmiş bir bilgini dolaştırıyor dünyanın dört bir köşesinde. Amaç Doğu ya da Batının az tanınmış uzak ülkelerinde köylünün nasıl yaşadığını görmek göstermek değil yalnız. Dünya çapında bir sorun var: açlık. Gün geçtikçe sayısı artan insanlığın karnını doyuracak kadar besi üretebilmek ya da üretememek var. Dünya bugün bir bütün olma yolunda: Çindeki açlık Kanadadaki karnı tok çiftçiyi etkiliyecek ister istemez. Agronom Dumont'nun gezileri belli bir işe yarar: gözle görülüp, en yeni teknik metodlarla açığa vurulan bugünkü gerçekle yarının sorununu çözümlemek. Matematik problemi gibi bir şey, şu farkla ki

toplumların açlık tokluk sorununu iş edinmiş yöneticilere öğüt vermek, yol göstermekle bilim asıl ödevini sonuna kdar yerine getirmektedir.

Ham gereç toplamak da yayının ikinci bir yolu. Malaurie'nin deyimiyle «pré-sociographique» bilgiler veren bu çeşit tanıklık dışardan gelme uzmanların yapacağı iş değil, öylesini yalnız gerçeği içerden yaşamış bir kimse yapabilir. Makal'ın Terre Humaine yayınına verisi de bu. Yabana atılacak bir veri sayılamaz, çünkü kuruluşundan bugüne yayın dokuz kitap çıkarmışsa, yalnız ikisi içerden tanıklık, geri kalanı hep uzman incelemeleri. Bu çeşitten ham gereçleri uzman incelemelerinin düzeyine getirmek için yayınevi elden geleni yapar, kitaba fotograf, desen, istatistik, not ve açıklama gibi tamamlayıcı her türlü bilgiyi ekler ki, tanıklığı çağdaş Batılı anlayışına eksiksiz olarak sunabilsin.

Yukarda sözünü ettiğimiz insancı eğilime gelince, 20 nci yüzyılın insancılığı uyanış çağınınki gibi geçmişe yönelmiş değil de, gelecekte insanlara daha dengeli, daha tutarlı insanca bir yaşam düzeni kurmayı güder. Bu yüzden geri kalmış ülkelerin hangi köşesine olursa olsun ışık tutmayı ilerdeki kalkınmasını hazırlamak bakımından ödev bilir.

Şimdi merak edeceksiniz Mahmut Makal bu yayına nasıl girdi diye. Bildiğim kadarını anlatayım. O. Ceyrac Makal'ın, yanılmıyorsam, «Bizim Köy»ünü fransızcaya çevirmiş ingilizcesinden ya da ingilizcesinin yardımıyla türkçesinden. Jean Malaurie bu çeviriyle ilgilenmiş, ama çeviri Terre Humaine yayınına olduğu gibi giremez. O sıralarda Makal da Paris'te. Malaurie ile görüşüyorlar. Konuşmada Güzin Dino da var. Makal konuşuyor, konuşuyor, yalnız Türk köyünden ve sorunlarından; Paris, Londra, Plon yayınevi, Terre Humaine serisi umurunda değil. Döküyor içini tıpkı bize yaptığı gibi, israrla inatla, hemen bir çare bulun diye. Avrupanın gelişmiş ülkelerinde insan bugün ne durumda, bir düşünün, herşeyi düşünmüş yapmış, pek düşünecek yapacak işi kalmadığından, ya ayrıntılara sapıp bunalıyor, ya da dört elle sarılacak, «en-

gagé» olacak bir konu arıyor, taze, işlenmedik, iş yapmaya açık bir konu, bir dâva. «Monomane» bir tek işin adamı olabilene ne mutlu. Malaurie de bir monomane, eskimolar der başka bir şey demezmiş. Ikisi buluşuyorlar bu alanda. Buluşma iyi, ama bunu kitaba nasıl dökersin? Makal köyde bir olayın nedenlerinden açıyor. Niçin öyle olmuş? çünkü o yıl Aksaray bölgesine çok yağmur yağmış da ondan. Ne kadar yağmur? diye soruyor Malaurie. Epey yağmur, alışılmadık kadar çok. Iyi ama yılın yağmur ortalaması nedir? O yıl kaç santimetre yağdı? İstatistikler nerde? İşte onu Makal bilemez. Ama Fransız aydını da hiç tanımadığı Anadoluda az yağmur, çok yağmur deyiminden ne anlasın? Yirminci yüzyılda az'la çok sayıya dökülmedikçe bir anlam vermez ki. Işte burada Güzin Dino araya girer ve Makal'ı Terre Humaine yayınına girebilecek duruma sokar. Boşuna saymadım yukarda çizgileri, fotoğrafları, harita ve açıklamaları. Bu kitabın önemi çevirisinde, derlemesinde değil. O da çok iyi yapılmış, tam Fransız okurunun anlayış ortamına göre. Ama fransızca her ne kadar çeviriye, hele türkçeden çeviriye yatkın bir dil değilse de, çeviri yapılır, dört beş kitaptan çeşitli parçalar gene Fransız okurunun düşünüş sürecine uygun olarak toplanabilir. Asıl mesele metni hazırlamakta değil, metni tamamlamakta. Bunun için de Malaurie'yi Makal'la tanıştırmak, fotoğrafçı ile çizgi çizeni bulmak, çalıştırmak, bir yandan insanların, bir yandan gereçlerin işbirliğini sağlamak. Canlı bir iş bu, bir düzenleyicinin işi. Pariste olup belgelerin hepsini Türkiyeden getirtmek gerekince de zor başarılır bir iş oluverir. Biz olumlu, nesnel bilgilere önem veriyorsak da, onları kullanmaya yeni yeni alışıyoruz. Gereğince kullanmasını daha öğrenmedik, hele yazınımıza daha hiç girmedi onlar.

«Un village anatolien» kitabını bir karıştıralım. Ne görüyoruz: bir takım çizgilerle bir köy helâsının mimarî plânı, döğen, kağnı, bütün parçaları ve adlarıyla, tandır, beşik, davul, kapkaçağın her türlüsü, iplik büken kadın, iğ çeşitleri, kilim nakışlarının birçoğu adları, anlamlarıyla, tarak, heybe, yemeni, yazma, daha neler var. Fotoğ-

raflar için Ara Güler'in Nürgüz ve Demirci köylerine gitmesi sağlanmış, hem de kışın gitmesi, çünkü Makal daha çok köyün kışını anlatır. Ara Güler'in fotoğrafçılıkta hiç şaşmayan sanatını hep biliriz. Burada elde ettiği başarı gene de başka: yukarda çizgilerle saydığım köy özelliklerini Güler canlı canlı seriyor karşımıza, ayrıca köy insanını öylesine yaşatıyor ki gözünüzün önünde, sinemada sanıyorsunuz kendinizi.

Makal'ın yazdıklarını tamamlıyan işte bunlar. Dört başı mamur bir tanıklık, öyle bir belge ki, ister masal diye oku, ister fotoğraf albümü gibi karıştır, ister köy üstüne el kitabı olarak kullan. Böylesi bizde var mı? Yok, daha yapılmamış. Bu mükemmellikle basılabileceğini bilsem, gerisin geri türkçeye çevrilsin derdim.

Fransa bu kitaba ne dedi?

21. Aralık. 1963 günlü Le Monde gazetesinin dördüncü sayfasında Eric Rouleau'nun iki sütün üzerine bir yazısı çıktı. Gazetenin Orta Doğu uzmanı Eric Rouleau Türkiyeyi iyi bilen, her fırsatta yurdumuza gelip politik gelişmeleri izliyen bir yazardır. Kitabı eşsiz değerde bir belge olarak övüyor. Daha da önemlisi: yazısından anlaşılıyor ki bu kitap ona da ufuklar açmış; gelip geçtikçe köy sorunları üstüne gereğince eğilemiyen Rouleau gibi bir gazeteci için «Un village anatolien» bir doküman, Türkiye üzerine yazı yazarken hep baş vuracağı bir kitap olacak.

Bir de Malaurie'nin dış kapakta yazdıklarını görelim: «İlk kezdir Türk köylüsü kendi alışılmadık sesini duyurabiliyor» demiş. «Bir çığlık gibi yırtıcı olan bu kitapta Makal bize hem Türk köylüsünün mevsimler boyunca çabasını anlatıyor, hem de kendisini tanıtıyor: geleneğe boyun eğmiş, sabırlı, dayanıklı, hem saf, hem çok bilmiş bir insan. Şehir devrimleri onu pek değiştirmemiş, yalnız sabrını daha da bilemiştir. Din onu damgalamış, donduruvermiş. Çağdaş tarih üstünden akıp çekmiş gibi. Kaderine boyun eğmiş bu «kırık» insanda Osmanlıların şanlı geçmişinden ne kaldı?» diye soruyor Malaurie. Cevabı da şu aşağı yukarı: Türk köyünden aydınlar çıkıyor, Makal on-

lardan biri. Üç beş de olsa aydınlar yaratmak ne demek? Uyanışın ilk belirtisi değil mi?

Batılı okuyucu anlıyacağını anladı demektir. Gerçeği açığa vurmaya yarıyan tanıklıktan beklenilen fayda sağlandı. Köy gerçeklerini açığa vuruyor diye Makal'ın hapse atıldığı günler epey geride kaldı. Görmezlikten gelmekle değil, görmek, dibine kadar görüp bütün dünyaya göstermekle derde devâ bulunabileceğini ha anladık, ha anlıyacağız.

Güzin Dino bu kendimizi tanıma tanıtma yolunda önemli hizmetler görmüş bir insandır. Yaşar Kemal'i ya da Mahmut Makal'ı fransızcaya çevirmekle kalmıyan, çevirilerini Batılı anlayışına tamam olarak sunan, böylece ülkeler arası gerçek ve canlı fikir alış verişine yardım eden Güzin Dino'ya ve çabasına ortak olmuş kim varsa onlara borçluyuz.

o

BİZE GELEN ESERLER :

- o Erdem Açısından DÜŞÜNCE TARİHI: Orhan Hançerlioğlu: Varlık Yayınları, Faydalı Kitaplar: 28, İstanbul 1963, Fiyatı 5 lira.
- o İLK AŞK (Roman): Ivan Turgeniev. Çeviren: Nihal Yalaza Taluy, Varlık Yayınları: 229, İstanbul 1963, Fiyatı 2 lira.
- o EFLATUN (Hayatı, eserleri, sanatı): Hazırlıyan ve çeviren: Necip Alsan, Varlık Yayınları, Dünya Klâsikleri: 23, İstanbul 1963. Fiyatı 2 lira.
- o ARKADAŞ (Mihail: Roman): Panait Istrati. Çeviren: Yaşar Nabi Nayır. 4. Basılış, Varlık Yayınları: Büyük Eserler Kitaplığı: 54, İstanbul 1963. Fiyatı 4 lira.

OKUMA ÜSTÜNE

G. K. Chesterton

Büyük edebiyat ustalarının gördüğü iş edebî değildir. Bu iş onların güzel üsluplarında, hattâ güzel duygularında da değildir. İyi bir edebiyat eserinin ilk işi, bir insanı salt modern olmaktan kurtarmaktır. Salt modern olmak, insanın kendini alabildiğine dar kafalılığa sokması demektir; tıpkı son meteliğine kadar bütün parasını en son model şapkaya yatırmakla ister istemez modası geçmiş duruma sokması gibi. Geçmiş yüzyılların yolu üstünde modern ölüler yatmaktadır. Eski ve yeni edebiyatın gördüğü en iyi iş, doğrunun geçtiği bütün yolları durmadan bıze hatırlatmak, başka ve daha eski düşüncelerle bugünküleri dengelemektir. Ama bunu yapışı öylesine gariptir ki, her şeyden önce bunu anlamamız gerekir.

İnsanlık tarihinde, zaman zaman, özellikle içinde yaşadığımız dönem gibi çalkantılı dönemlerde, ortaya bir takım şeyler çıkar. Eskiden sapkınlık derlerdi bunlara. Şimdiyse insanların merak sardığı şeylerden sayılıyor. Bunlar, bazan bir zaman için faydalı, bazan da baştan başa zararlı şeylerdir; ama, her zaman bir takım gerçekler ya da yarıgerçekler üzerinde insanların dikkatini - yersiz olarak - toplıyan şeylerdir, böylece: Tanrı bilgisi üzerinde direnme doğru, Calvin'in Aşk'ı uğrunda direnmesi sapkınlıktır; sade bir hayat istemek doğru, iyi duygular ve davranışlar hesabına yaşamayı özlemekse sapkınlıktır. Sapkın (ki aynı zamanda bağnazdır), doğruyu ölesiye seven bir insan değildir. Sapkın, kendi doğrusunu, Doğrunun kendisinden daha çok seven kişidir. Kendi bulduğu yarı-doğruyu, insanlığın bulduğu tam doğruya değişmez. Üstüne titrediği o küçük aykırı düşüncelerinin, yirmi beylik düşünceyle bir arada dünyanın bilgi (bilgelik) bohçasına konup bağlanmasını istemez.

Böylesi yeniciler, kimi zaman Tolstoy gibi içi kararmış bir içtenlik, kimi zaman Nietzshe gibi duygulu ve kadınsı bir söz ustalığı, kimi zaman da Bernard Shaw gibi eşsiz bir nükte ve cesaret gösterirler. Her seferinde ortalığı birbirine katar ve belki de arkalarından bir çok kimseyi sürüklerler. Ama her seferinde de hep aynı büyük yanılgıya düşülür, bu adamların yeni bir düşünce bulduklanı sanılır. Oysa, aslında, yeni olan düşünce değil, o düşüncenin öbürlerinden ayrı tutulmasıdır sadece. Düşüncenin kendisi, Homeros ve Vergilius'tan tâ Fielding ve Dickens'e kadar klâsik ya da daha tarafsız (dengeli) büyük eserlerin şurasına burasına serpilmiş bulunabilir pekâla. Bütün yeni düşünceleri eski kitaplarda bulabilirsiniz; yalnız bunların, daha başka ve daha iyi düşüncelerle karşılaşıp yerini bulduğunu, kimi zaman da onlarla çatışıp yenildiğini görürsünüz. Büyük yazarlar meraklı şeyleri, düşünmemiş oldukları için değil, düşünmüş hem de onlara verilecek bütün karşılıkları da düşünmüş oldukları için ele almamışlardır.

Bu nokta pek açık görünmüyorsa, iki örnek vereyim: Hayal güçleri pek geniş bir kaç genç kuramcı arasında moda olan kavramlarla ilgili iki örnek. Bilindiği gibi, Nietzshe gerek kendinin gerekse ardından gidenlerin pek devrimci saydıkları bir öğreti kurmuştur. Ona göre, o herkesin diline pelesenk ettiği özgecilik (altruistic) ahlâkı bir köle sınıfının buluşudur; bununla, bir takım üstün yetide kimselerin yükselerek kendilerini buyruk altına almasını, ezmesini önlemek istemişlerdir. Günümüzün insanlarıysa (kabul etsinler etmesinler) bundan yepyeni ve duyulmamış bir düşünceymiş gibi söz edip durmaktalar. Geçmişin yazarlarında, örneğin Shakespeare'de, böyle bir düşünceye raslanmadığını rahat rahat ileri sürmekteler. Kendileri böyle bir şeyi düşünmemiş, akıllarından geçirmemişlerdir de ondan. Açın Shakespeare'ın **Richard III** adlı oyununun son perdesini: Yalnız Nietzshe'nin söylediği ve söyliyebileceği ne varsa hepsinin iki dizeye sığdırıldığını değil, Nietzshe'nin kendi sözlerini bile bulursunuz orda. Richard Croocback soylularına şöyle der :

Vicdan korkakların ağzına yaraşır bir söz
Güçlüyü yıldırmak için bulunmuş.

Dediğim gibi, gerçek açıktır. Shakespeare Nietzshe'yi ve Efendi Ahlâkı'nı düşünmüştür, ona tam değerini vermiş ve yerli yerine oturtmuştur. Bunun asıl yeri, bir yenilgi öncesinde, bir yarı - deli kamburun ağzıdır. Güçsüze karşı duyulan bu azgın öfke ancak ölesiye mert ama aslında hasta bir adamda bulunabilir: Richard gibi, Nietzshe gibi bir adamda. Tek başına bu durum, bu türlü felsefelerin bugünün malı olduğu, yâni, geçmişteki büyük adamların bunları düşünmemiş olduğu yolundaki yersiz iddiayı çürütebilir. Bu büyük adamlar bunları düşünmüşler ama üstünde pek o kadar durmamışlardır. Shakespeare Nietzshe'nin düşüncesini önceden görmemiş değil, görmüş, hem ıcığını cıcığını bile görmüştür.

Bir başka örnek vereyim: Bay Bernard Shaw **Major Barbara** adlı acaip ama içten oyununda, o herkesin diline pelesenk ettiği ahlâka en sert çıkışlarından birini yapıyor: «Halk, yoksulluk suç değildir» der. Bernard Shaw'sa: «Yoksulluk suçtur, hem de suçların anasıdır. Hele, çyaklanma ya da zengin olma olanağı varsa, yoksul kalmak suçtur o zaman. Yoksul olmak, korkak olmak, köle ruhlu ya da kurnaz olmak demektir» diyor. Bu öğreti üstüne dikkati çekmek, kendinden yana olanların da öyle yapmasını ister gibidir Bay Bernard Shaw. Burada yeni olan öğreti değil, öğreti üstüne dikkat çekmektir. Thackeray, roman kişilerinden Beckey Sharp'a, yılda bin lirayla bir insanın ahlâklı olması kolay, yüz lirayla güçtür, dedirtir. Ama, Shakespeare'den verdiğim örnekte de olduğu gibi önemli olan, Thackeray'ın bu gerçeği bilmemesi değil, bunun ne değer taşıdığını bilmesidir. Yalnız düşünmekle kalmamış, nerede düşünülmesi gerektiğini de kestirmiştir. Bu sözün Beckey Sharp gibi kurnaz, az buçuk içten ama hayatı yaşanmaya değer kılan ne varsa hepsini inceden inceye bilen bir kadının ağzından çıkması gerekmekteydi. Beckey'in bu pervasızca sözünde, pek hafif de olsa, doğru bir yan var. Bay Bernard Shaw'ın Undershaft'ının kırda bayırda vaaz edenlerin o ağırbaşlı edasıyla

söylediği bu söz hiç de doğru değildir. Yoksulların varlıklılardan genel olarak daha içten pazarlıklı, daha aşağılık olduğunu söylemekse hiç mi hiç doğru değildir. Beckey'in yarı-doğrusu, önce acaip bir düşünce, sonra bir inanç, daha sonra da bir yalan oluvermiştir. Thackeray'ın durumuna gelince, Shakespeare'de olduğu gibi, bizi ilgilendiren sonuç aynıdır. Yeni dediğimiz düşünce, eski düşüncelerin kırık dökük parçalarıdır, genel olarak. Mesele özel bir kavramı Shakespeare'ın düşünmediği değil, bu kavramdan anlamsızlıkları söküp atan başka kavramlarla karşılaşıp temizlenmesidir.

Çevirenler : **Akif Eras - Tanzer Beşkök**

o

BİZE GELEN ESERLER :

o DİNLER TARİHİ: Felicien Challeye. Çeviri: Samih Tiryakioğlu. Varlık Yayınları, Faydalı Kitaplar: 7, Ikinci basılış, İstanbul 1963. Fiyatı 5 lira.

o ZİYA GÖKALP (Hayatı, Sanatı, eserleri): Hazırlıyan: Ali Nüzhet Göksel, Varlık Yayınları, Türk Klâsikleri: 4, dördüncü basılış, Istanbul 1963. Fiyatı 2 lira.

o AY BATTI (Roman): John Steinbeck. Çeviri: Filiz Karabey. Varlık Yayınları, Cep Kitapları: 67, Üçüncü basılış, İstanbul 1963. Fiyatı 2 lira.

o BAKİ (Hayatı, Sanatı, Eserleri): Hazırlıyan: Nevzat Yesirgil, Varlık Yayınları, Türk Klâsikleri: 22, İstanbul 1963. Fiyatı 2 lira.

o TOM SAWYER (Roman): Mark Twain. Çeviri: Azize Ertem, Varlık Yayınları, Büyük Çocuk klâsikleri: 17, Üçüncü basılış, İstanbul 1963 Fiyatı 2 lira.

TOPRAK NASIL UYANIR

Rauf Mutluay

«... Sosyal zümreler az, sosyal kontrol fazladır. İş bölümü gelişmemiş, türlü meslek ve zümreler meydana gelmemiştir. Cami, okul, kahve, başlıca kurumlardır. Fizik çevrenin hayata hâkimiyeti fazla, sosyal münasebetler akrabalık ve komşuluk esasındadır. Çabuk değişmeler ve yenilikler görülmez; hayat durgun ve hareketsizdir. Halk her günkü hayatını tekrar etmeği, aynı bölgede oturup aynı sınıfta kalmayı sever. Muhafazakârdır; âdet ve geleneklere bağlı, mütevekkil, tutumlu, kanaatkâr ve sabırlıdır; az konuşur, ağır başlıdır, yabancıları pek sevmez...»

En ilkel sosyaloji bilgisi budur ve böyle köylerden bizde en aşağı 40000, yerleşme noktalarına göre 60000 kadar vardır. Bu genel yargıların yanısıra, «Bizim Köy» gerçeklerinin tâ «Yaban»dan bugüne edebiyatımızda ağlayan gözlemleri, hepsinden acısı asıl istatistik rakamlarında büyüyen yaraları vardır.

Öyleyken değerli bir Türk yazarı, çok eski bir tarih kalıntısının yıkıklarından Sakarya boylarına bakarken yıllardır vazgeçemediği büyük bir düşe dalıyor: «Bu kalenin kurucusu Gordias ve onun devletini yaşatanlar, asırlar ve asırlarca toprağı, tarımı, hayvanı, suyu, ormanı kutsallaştırdılar. Sapanlarına koştukları çift hayvanlarının boyunduruğunu, tapınaklarına en kutsal armağan diye astılar. Sanat ve musikiyi din haline getirdiler. Toprak ve insan mücadelesini, hayata gelişin ve mutluluğun mihveri kıldılar. O halde şimdi bizim için de, hattâ 3000

yıl sonra olsa da, bu kutsal değerlere dönüş, yâni bozkırın yeşermesi, insanın kendini ve mutluluğu toprağın uyanışında bulması niçin mümkün olmasın? O toprak ki, şimdi bizim hem vatanımız, hem son ümidimiz, son sığınağımızdır. «TOPRAK UYANIRSA, Şevket Süreyya Aydemir, Remzi Kitabevi, 1963 Istanbul, 446 sayfa, 10 lira).

En doğru yeri son cümlenin yalın yargısında duran bu umut ve düş başlangıcı, yazarı, bir Anadolu köyünün kurtuluş ve kuruluş çabasının -kendi dileklerine göre-en örnek başarısına götürüyor? Kısaca, Şevket Süreyya Aydemir bize, Keltepe'den Keklikpınarı'na gidiş mucizesinin, «Türkiye nasıl kalkınabilir?» Sorusuna, kendi ölçülerince uygun sonuç olan cevabını veriyor.

Gerçekleşmeleri ne kadar imkânsız olursa olsun, bütün ütopyalar, önce kendi koşulları içinde sağlam hesaplı, mantıklı bir kuruluştadırlar. Plâton'dan beri Thomas Morus de, Daniel Defoe da, Balzac da, Aldous Huxley de... düş'lerini, düşüncelerini, ya bilinen coğrafyanın, ya yaşanan zamanın ötesinde, ya da yaslandıkları ilkelerin en katıksız özlerine bakarak kendi tasarılarına en elverişli özelliklerin ortamında canlandırmışlardır. Çevreleri, kişileri düşseldir ama düşlerin kuruluşu ussal.

Keltepe bozkırında bir emekli: Işte ütopya kurmaya en elverişsiz iki öge. Şevket Süreyya Aydemir, Anadolu insanının kurtuluş deneyini; yeşertilmesi en güç gibi görünen bu kıraç toprakta, başarılı olması en imkânsız sayılan yaşlı bir öğretmen emeklisinin gücüne dayıyor. Ilk bakışın bu umutsuz çehresine karşın, düşün mantıklı yanı gene de daha sağlam. Keltepe, görünüşü ne kadar çorak olursa olsun yurdun en iyi tahılını yetiştiren bir toprağın, Polatlı'nın hemen yanındadır; Polatlı da, başkent Ankara'nın ilçesi. Kurutulması pek kolay verimli bir bataklık ovasının tapulanıp paylaşılmamış topraklarına sahip; yolları açık, araçları bol, gidiş gelişi kolay bir bölge. Keltepe halkı, yakın zamana kadar sağlam geleneklerini, güçlü ölçülerini savunmuş katıksız bir türkmen boyunun sağlıklı, gürbüz, taassupsuz, açık yürekli, ön görüşlü torunlarıdırlar. Toprağın inatçılığından bıkmamış, sürüden

ve tarımdan umut kesmemiş, yeni bir denemenin iştahlı izleyicisi olabilirler. Seksenine yaklaşmış hasta imam, bütün atılımların en canlı desteği; hattâ devrimci önderin esin kaynağıdır.

Büyük başarının asıl tohumu, sürükleyici gücü ise bir emekli öğretmenin yalnızlığından gelmektedir. Niçin? Yazar, kahramanını, kaçışsız bir gönüllülükle köye bağlıyabilmek için çeşitli çıkmazlardan kurtulmuş görmek istemiştir. Keltepe'nin öğretmeni yaşlı bir emeklidir; çünkü Şevket Süreyya Aydemir, kendini köye adıyacak kişi, kadın ve aşk ihtiyacında, eğlence ve heyecan özleminde çaresizlik duymasın; okul toyluğu ve yaşama görgüsüzlüğüyle düzeltilemiyecek potlar kırmasın; gençlik gururu ve delikanlılık ataklığıyle çevresini soğutup küstürmesin istemiştir. Hele seksenlik bir imamla, ince bir hatırsayarlık saygısıyla iyi anlaşabilsin, bu güclü köy liderini kendi etkisi sınırı içine alabilsin diye ona çeşitli hayat deneyleriyle zenginleşmiş temelli bir bilgi yüzünü - kendi kültürünü - vermiş, ununu eleyip eleğini asmış bir özgeçilikle katıksız bir havari kişiliği kazandırmıştır.

Binlerce yedek subay öğretmenin desteksiz emeklerinden, çaresiz yalnızlıklarından, sürgüne benziyen kur'a görevlerinden imdat beklediğimiz bugünlerde Şevket Süreyya Aydemir, elbette onların acılarına omuz silkemez, kahramanını bu raslantı eğitim zorunlularından alamazdı. Yıllar önce Avni Başman'ın, «Canı Sıkılmayan İnsanlar» yazısında, meteoroloji memuru Müller'le Hollandalı rahip P.V. nin Anadolu kuytuluklarındaki usanç bilmez çalışmalarını anarak bizim insanlarımızın eksiğini göstermiş olduğunu o da biliyordu. Buna, ruh disiplini diyordu Avni Başman: «Anadolu'da büyük çapta kalkınma yapabilmek için, en çok bu örneklerdeki gibi, canı sıkılmayan insanlara ihtiyacımız vardır sanıyorum; fakat bunun için sağlam bir ruh disiplinine ihtiyaç vardır Genç neslin eğitiminde bu meseleyi gözden uzak tutmamalıyız. Gençlik icabı sayılan birçok köklü ve kötü alışkanlıklar da can sıkıntısına ilâçtır; fakat bu ilâç, bedenin ve sinirlerin sağlığı için pek pahalıya mal olur. Bu şekil alışkanlıklar-

la avunanlar, başka şekilde çalışmalarla oyalanamazlar. Can sıkıntılarını bu yolda geçirmeye alışan gençler, bu zevklerini doyurmayacak çevrelerde, çalışma güclerini uzun müddet koruyamazlar; pek çabuk yorulurlar, bıkarlar.»

Bunun için ilk iyimser yazarlarımız, önceleri kurtulma gücünü hep öğretmenden; kendi ruhunu bir ülkünün ateşinde ısıtmış, can sıkıntılarından da, bencil hesaplardan da sıyrılmış fedakâr eğitim öncülerinden beklemişlerdi. Feride (Çalıkuşu), Aliye (Vurun Kahpeye), Şahin Efendi (Yeşil Gece) ile başlamıştı bu deney. Daha sonra, Tatarcık (Halide Edip Adıvar), Paydos (Cevat Fehmi Başkut), Bir Şehrin İki Kapısı (Samim Kocagöz), Karapürçek (Sunullah Arısoy), Havada Bulut Yok (Cevdet Kudret), Köye Gidenler (Mahmut Makal), Onuncu Köy (Fakir Baykurt)... ile sürdü. Arada bir hukukçu (Yeşilkaya Savcısı İlhan Tarus), bir iki kaymakam (Teneke-Yaşar Kemal, Yılanların Öcü-Fakir Baykurt) gibi çeşitlerin nice aşamasından sonra şimdi gene Ekmeksizköy öğretmenine dayanıyoruz: Temel düşüncesini İ.H. Tonguç'un, «Eğitim yolu ile Canlandırılacak Köy»ünden aldığı halde, şüphesiz daha etraflı gözlemler sonucu ve iyice zengin bir «KADRO» deesteğiyle birlikte.

Bir öğretmen emeklisi; ama..., oğul, kız, gelin, damat, torunlar çevresi içinde kanarya kafesi ve gül makasiyle avunulacak, yanısıra kitap koltuğu ve anı değerleriyle doldurulacak hak edilmiş bir yaşlılık dinlenmesi özlemindeyken yeniden iş ve onur, görev ve sorumluluk, çalışma ve ülkü dileğine dönen sönmemiş bir ışık kaynağı. Yâni «Suyu Arayan Adam»ın 522. sayfasından sonra kendini bulmak için Epiktetos'u dinleyen; Kayaş dolaylarında yarı bataklık bir yeri yeşil bir vaha yapan emeğiyle övünçlü, aradığı huzuru bulmuş bir emekli; «..Ve bir gök tanrıçasının, sanki bir ninni gibi, - avuçlarındaki toprak var ya; senindir!» diye rüzgâra fısıldadığını duyan çiftlik sahibi Şevket Süreyya Aydemir. - Büyük kurallara aykırı bir örnek - Uzun yıllar biriktirdiği düşüncelerini, artık uygulama alanından bir yalnızlık köşesine çekildikten son-

ra rahat bir konuşkanlıkla anlatıyor: Gitmeden söylemediğim bir şey kalmasın.

Kahramanını böylesine seçiş, otobiyografisinden arta kalan düşünceleriyle gene kendisini ileriye sürüş, Şevket Süreyya Aydemir'in asıl inancını gösteriyor. Ilk coşkunluklarını II. Meşrutiyet yıllarında tatmış, Millî Mücadele kavgalarına katılmış kendi kuşağına güveniyor önce: Adlarını saygıyla andığı Cumhuriyetin ilk eğitimcilerinin ilkeleri; «Suyu Arayan Adam»ın 460-482, «Toprak Uyanırsa»nın 443-447. sayfaları arasında anlatılan, o yılların Maarif Vekâletindeki çalışma ve ülkü sıtması. Kadrosunun öteki ögeleri, bu başarı çağının öncülerinin ardından gidebilen dağınık gençlik kuşağıdır.

Kitabın üç çıkış noktası var: Frigya Gordium'u, «Vatandaş Baha Bey», Necati Bey Eğitim atılımının özlemi.

«Toprak Uyanırsa»nın birçok sayfalarında tekrarlanan duygu, Kurtuluş zaferinin kazanıldığı topraklarda, tarihin birçok çağlarında olduğu gibi, şimdi de yeni medeniyet zaferlerinin kazanılabileceği inancıdır. Sevgi; iyimserdir, umutludur, mutludur, güvenlidir, ülkücüdür. Bu açıdan yazarın bu sıcak kaynağını, yurdunun kaderine dinmek bilmez bir sızıyla derinden bağlılığını, düşlerinin asıl haklı sebebi sayarak saygı duyacağız.

En yoz toprakta bile hangi başarıların gerçekleştiğini ise Baha Bey deneyinde görüyoruz. Daha önceleri, Engin Tonguç, Beylikköprü'de, altı dönümlük bir kıraçta verimli bir çiftlik kuran «Vatandaş Baha Bey»in serüvenini anlatmıştı. (İMECE, Aralık 1962, sayı 20): «Baha Beyleri yetiştirecek eğitim düzenini kuramadıktan sonra herşey boş! Baha Beyleri çoğaltabiliyor muyuz?» diye bitiriyordu yazısını. Şevket Süreyya da, kitabının 65-71. sayfalarında «Bozkırda Bir Avrupalı Çiftçi» başlığıyla aynı örnekten işe başlıyor: «Bayan Baha bana yatak odamı gösterip Allah rahatlık versin derken etrafıma bakındım ve Keltepe camisinin altındaki pis kokulu, pireli, sivrisinekli izbemizi düşündüm. Ağlıyasım geldi.»

Üçüncü nokta en önemlisi: Öyle görünüyor ki, Şevket Süreyya'nın otuz yıl önce «Kadro»da ileri sürdüğü düşün-

celeri hiç değişmemiş; şimdi büsbütün taze. Kendisini anlatmaya ne kadar yatkın olduğunu «Suyu Arayan Adam» dan biliyoruz. Ekmeksizköy öğretmeninde de kendi dinamik emekliliğinin örneğini vermektedir. Hayatının bir noktasına kadar bütün ayrıntıları unutmamağa dikkat ettiği halde 1950-1960 arasını küçük sitemlerle eleştirir davranmaktadır. Ama asıl özlemi, herşeyin Çankaya'ya bağlandığı günlerdeki gibi, devrimlere girişebilecek bir önderler kadrosunadır. Demokrasinin çeşitli çıkmazlarını çok öncelerden görmüş olmak, ucu nereye gideceği bilinmeyen böyle bir düşü ispatlamakta kişiye hak verir mi? «Hulâsa inkılâp, halk için fakat halka rağmen bir harekettir. İnkılâpçı, inkılâbın manivelâsını bıraktığı gün gerilen yay gevşer. Halk kendini tekrar eski yerinde bulmak için, o güne kadar fethedilen siperleri sür'atle boşaltır ve geriler.» «Kadro'nun azlık fakat önder bir inkılâpçı kütleye, bir inkılâp gençliğine hitabedişi, onun karakteristik bir vasfıydı. Filhakika öz fikir, hiçbir zaman harcıâlem değildir. Halka inen ve ona mal edilen fikirler değil, şekiller ve basitleştirilmiş şiarlardır. İnkilâp, elbette ki halka mal edilmesi gereken bir bayrak inanıştır. Ama bu inanışın, bu hareketin vücut bulabilmesi ve yaşaması için, bir öz fikirler manzumesine, yâni bir inkılâp ideolojisine dayanması şarttır. Halk, ideolojinin, bir fikir sistemi olarak, daima dışındadır. Hattâ halk kalabalığı, aslında inkılâbın aleyhindedir. Halkın yaptığı ve yürüttüğü bir inkılâbın bu tarihte bir misali yoktur. «Suyu Arayan Adam, 494-495».

Ekmeksizköy öğretmeninin, Köy Enstitüsü kaynağından gelmiş gerçekçi gençlerden daha ayrı, telifçi bir tutumu var. (Aslında Şevket Süreyya Aydemir'in büyük tutkusu bu: Yeni adaptasyonlar, bize göre telifler. Şimdi Atatürk'ün hayatını da hem toplumcu, hem bireyci görüşleri birleştirerek açıklamak çabasında: Tek Adam. «Uyuşturma; bize özgü, bir vaz geçilmez mirasyedilik. Biz bize benzeriz»

Cami ile okulu, imamla öğretmeni yanyana ve elele yürütmek (316), halkı her işte askerî bir nizama sokmak

(239), toplu tesisler yerine herkese toprak ve her parsele ayrı kuyu açıp ayrı motör sağlamak. (265)... gibi birbiriyle çelişen tasarı ve uygulamaları var kitabın. «Cezayir'de, İtalya'da, İsrail'de yapıldığı gibi toplu işletmenin idaresi, bakımı kolay, maliyeti ucuz olur. Hattâ toprağın bile köyce müşterek kullanıldığı yerler vardır; meselâ İsrail'de kiputz'lar, Bulgaristan'da kolhozlar. Ama gelenekle'rin de maliyet kadar, teknik kadar önemi var.»

Bir yandan otorite ve disiplini savunmak, bir yandan bütün nizamların insanın mutluluğu için olduğunu söyleyip bireye sonsuz özgürlük tanımak (279, 323); bir yanda Türkiye'nin genel kalkınışını plânlarken (256), köy ünitesini bozmamayı amaç edinmek, sanayileşmeyi hiç söz konusu etmemek (257-259), bu dünyanın öğretmeniyle ötekinin hocasını bir çizgide tutmak nasıl bağdaştırılabilir? Nihayet yazar, 239. sayfadan başlayarak 293'e kadar, edebiyatımızdaki bütün köy tablolarının gerçekliğini yadsımakla düşlerinin bağımsızlığına kavuşur; Yaban'ın ve Bizim Köy'ün yayım yıllarında da başlıca konu, dertlere çare aramak yerine, anlatılanların yanlışlığını iddia etmek tartışmaları değil miydi? «Bu belki benim şansım, belki bir talih meleğinin eli var. Çünkü ben burada hiçbir engelle karşılaşmadım. Hiçbir mücadele geçirmedim. Olaylar sanki kendi kendine gelişti. Kimseyle uğraşmadım, kimseyle çatışmadım. Halbuki bize anlatılan köy, bir çatışmalar kördüğümü değil midir?» der. (289), Eski edebiyat, görmediği, bilmediği Anadolu'yu, tasvir güzellikleriyle överdi: «Sen ne güzel bulursun, gezsen Anadolu'yu-Dertlerden kurtulursun, gezsen Anadolu'yu.» Şevket Süreyya Aydemir, maddî yoksunluklardan söze başlayıp manevî yücelişler kaynağına ulaşıyor. Bu da aynı cennet vatan edebiyatının aynı derece romantik bir davranışı değil mi?

Kitabın her sayfasında uzun memurluk yıllarındaki sessiz görgülerin ancak emeklilik günlerinde dile gelen yargı sonuçları yer alıyor: Eğitimimizin aksak yanı (377), aydınlar enflâsyonu (378), kooperatif-sihirli manive'lâ (410), kadının eğitilmesi (416), yatılı bölge okullarının

yanlışlığı (378), formaliteler (266), aydınların suçları (245), sosyal devlet (256), plân (239)...

Nihayet Keltepe Ekmeksizköyü, önce eğitim, sonra köyün ekonomik düzenine (dirliğine) el atan çeşitli devlet güclerinin ortak emeğiyle pırıl pırıl bir Keklikpınarı olur. Frigya mermerlerinden kurulmuş bir anıtın süslediği yeni köyün töreni, önder öğretmenin (Snelman'ın) açış makasına bırakılır. Göz yaşartıcı bir mutluluk, gönül rahatlığı, başarı dünyası. Bu durgun, b ubezgin suskunlukta ana sorunu ortaya atıp en iyimser cevabı veren bir ülkü-romanın her okuyana umut veren güzel sonucu.

Kendi ölçüleri içinde bu köy ütopyasının da sağlam tasarı temellerine dayandığını gösterebildim sanıyorum. Şevket Süreyya Aydemir, Gordium yıkıntılarından Sakarya bozkırlarına baktıkça yarattığı bu düşün olabilirlik dilekleri içinde inançla direniyor, biliyorum. Herşeye karşın iyimserliğin büyük gücü var; karamsar bir kararsızlık, bezgin bir tembellik içinde bunalmaktansa aydınlık bir düşün kanatlarında biraz nefes almak daha iyi, onu da biliyorum. Üstelik onun beş yüz sayfasına benim beş sayfalık karşılığım da ne kadar kolay. Ama her defasında, «Suyu Arayan Adam»ın şair arkadaşının sözlerini duyar gibiyim: «Sen bir köylüsün, yâni cemiyetin tortusu. Bir ortaçağ artığı. Toprağa yapışmış, donmuş, statik bir varlık. Bütün inkılâplarda fren, bir ayak bağı. Sizin görüş ufkunuz, yalnız kendi tarlanızın hudutlariyle çevrilmiştir. Kafanız bâtıl inanışlara bağlıdır. Hayatınız ağanın, derebeyinin, yahut muhtekirin elindedir.» (262). Arada bâzı şaşırtıcı yorumlara karşın, kitap yazarının bu sözleri doğru bulduğunu da biliyorum.

«Toprak arenasında insanın savaşı.. Toplumun, tekniğin gücüne göre şekillenmesi... Gerçek özgürlüğün, insanoğlunun savaşındaki zafer veya yenilgisinden başka bir şey olmayışı..» Arka kapaktaki bu özet satırlarının doğruluğu belli. Ama Ekmeksizköy mucizesinde makine nerde? Tekniğin hakkı hani? Sebze fideleri yetiştiren Çirmenli Mustafa Ağa bir kahraman; ama makineleri ya-

pan, kullanan, bataklığı kurutan, köyü ışıtan.. gücler adsız. Keklikpınarı'nda bir kavun, karpuz, pancar, domates, süt, peynir cenneti yeşerirken düşünülen tek şey Ankara pazarı sürümü. Kaç ton süt bir kamyon alır, kaç yüz bin karpuz bir ekskavatör eder, traktör, elektrik, su motörleri nereden, nasıl, ne kadar.. gelir? Bir tarım başarısını sağlayan şeyler, günümüzde, sadece insan emeğiyle toprak mıdır? Düşüncenin büyük eksiği bu.

Snelman'ın Beyaz Zambaklar Memleketi, Şolohof'un «Uyandırılmış Toprak»ı, yahut yeni İsrail deneyi.. Hepsi ayrı ayrı toplumların ayrı ayrı ülkü gücleriyle hangi ufuklara yöneldiklerini kendi gerçekleri içinde gösterirler. Şevket Süreyya Aydemir'in uyanması henüz yaratılmamış koşullara ve kitap kapağında bile soru işaretine bağlanan toprağı, tam bize göre, bütün ayrıntılariyle birlikte yarım bir tablonun tamamı. Ankara kalesini çevreleyen gecekondu kalabalığının sıkıntısından kaçan yazar, bir iki ay önce İstanbul'a köylü akınını durduracağım diyerek seçmen oyunu toplama işine girişen belediye reis adayları gibi, «evli evine, köylü köyüne» demek istiyor. «Vâdideki münzevi»den de daha başka türlü bir şey bekliyemezdik.

«Toprak Uyanırsa»yı gönül şenliğiyle okuduğum günlerde bile ben, her akşam Taksim meydanından geçerken, bir vitrinin önünde durup o büyük şehrin gece ışıklarının resmine dalıyordum. Her katında bir köy halkı barındıran yüksek yapılar. Bütün toplumsal çabalar, ancak böyle yerlerde yankılanır, etki kazanır, yok olmaz, çoğalır, güclenir, düşler gerçek olur, diyorum.

NOTLAR:

HAKSIZLIKLARA

Muzaffer Buyrukçu

Öteden beri toplumları çıkarları için baskı altına alan yönetimlerin karşısına, ya yapılan bu işlemin acısını ciğerlerinde duyan düşünürler tek başlarına ya da baskılar ne kadar korkunç olursa olsun sindirilemiyen direnme güçlerini bilinçli olarak birbirlerinin varlığına ulaştıran inanmış kişilerden meydana gelmiş topluluklar çıkmışlardır.

Ama nerede, hangi çağda olursa olsun bilinçli davranış ve araştırmalariyle toplumların ileriye gidişini hep düşünürler sağlamıştır. Karşı çıkılan yönetimce tehlikeli görülen bu kişiler hapislere atılmışlar, öldürülmüşler, ama onların hapse atılması, öldürülmesi, sürdürülen haksızlıkların karşısına daha başkalarının çıkmasını engelliyememiştir.

Birçok toplumlarda bu haksızlıklarla savaş sürüp gitmektedir. Her gün bağıran bir sürü adam çıkıyor ve giderek, insanlıklarını bütün haklariyle istiyen güçlü sesler; toplumların geleneklerle ve korkularla boğdurulmuş karanlık köşelerinde en sağır, sorunlardan büsbütün kopmuş olarak yaşıyan kişilere kadar ulaşarak yeni bir davranışın tanımı oluyor. Bu bağırma yeryüzünde haksızlık sözü ağza alınmıyacağı güne kadar sürüp gidecektir.

Kişiler, birey ya da toplum olarak niçin yönetimlerle sık sık çatışmaktadırlar.

Devlet, kendi başlarına iş göremiyecek kadar gelişmemiş kişilerin yaşadıkları toplumlarda, kendiliğinden kurulamıyan düzenli ortamı yasalarının yardımiyle ya-

ratmaya çalışır. İsteklerinin karşı konmadan yerine getirilmesini, kişilere yarar sağlıyacağını sandığı düşüncelerinin benimsenmesini ister. Devletin istekleri kişilerin yaşamlarını var eden gerçeklerle uyuşamazsa çatışma başlar. Bu çatışma nasıl ortaya çıkar? Devlet, genel tutumuyla kişiyi mutlu kılarsa çatışma söz konusu değildir. Ama ayni toplum kişilerinin bir bölüğünü mutlu kılar, öteki bölüğüne bir şey vermez, hatta bu bir şey vermediği kişileri o mutlu bölüğün köleleri durumuna getirirse, o zaman bu dengesiz ya da adaletsiz davranışının hesabını soran kimseleri görecektir karşısında. Bu kişiler devletin kişiliğini ortaya serecekler, kimden yana olduğunu anlatmaya çalışacaklar, kendilerinden vergi, görev, saygı istiyen devleti yadsıyacaklardır. Bu karşı durma eyleminin varlığından ve yayılmasından kendisi için bir takım tehlikeler sezerek bu davranışta doğruyu araştırmak gereğini duymıyan devlet, onlara zor kullanır ve buyruklariyle çalıştırdığı bütün kurumları üzerlerine saldırtır ama gene de varlığını benimsetemez. Kendini benimsetebilmesi için bütün kişilere ayni eşitliği göstermek, birini ötekinden ayırmamak zorundadır. Zaten eşitlik ilkesini uygulıyan bir karakterdeyse, bütün bir toplumun devletidir, değilse sadece bazılarının devletidir.

İşte, kişileri aptala çeviren toplumsal bozukluklar karşısında düşüncelerini açık açık söyliyenlerden biri olan H D. Thoreau Çan Yayınları arasında yeni çıkan (Haksız Yönetime Karşı) adlı kitabında, Amerikan toplumunda var olan insan ilişkilerine dayanan bütün yasaların, kişilerle devlet arasındaki alışverişlerin insanların zararına işlediğini öfkeyle belirtiyor. İnsana karşı bir toplum düzeninde bir şey almadan, doğadan getirdiklerine bir şey eklemeden, ayrıca yasaların uzanan sert ellerinne bir şeylerini kaptırarak yaşamağa çalışmak; insanın mutlu olabilmesi için nelerin gerektiğini bilen bilinçli bir kafa için ölüm demektir. Thoreau, (Bir ara köleliği sürdürüyor ve Meksikaya karşı açtığı haksız savaşı durdurmuyor diye Amerikan yönetimine kızıp onunla hiçbir ilişkişi olmadığını belirtmek için vergi vermekten kaçınıyor

ve bu yüzden hapse atılıyor.) Hapiste yazdığı kitabında karşı çıkışını, (İnsan toplumsal bir kurumun haksızlık ettiğini görür ve buna içten inanırsa karşı çıkmalıdır ona.) sözleriyle temellendiriyor.

Devletin hiç kimseye zarar vermeden işlemesini istiyen H.D. Thoreau'nun 1860 lar için çok önemli olan bir bu bireyci karşı koyuşu bugün önemini yitirmiştir. Artık karşı koymalar, bir toplumun çoğunluğunu kapsıyacak biçimde geliştirilmekte, ne yaparsa yapsın sonunda gene de insana karşı durumlar yaratan düzenlerin değiştirilmesi istenmektedir.

Ama Thoreau'nun bu kitabı binlerce haksızlık yapılan toplumlardaki yönetim kurumunun davranışlarını açıklaması bakımından önemlidir... Çünkü biz bu konuları işliyen bir kitap yazmadık daha.

Thoreau'dan seçtiklerim :

(... Atılan ilk adım ne denli küçük olursa olsun bir iş bir kere yapıldı mı dünya durdukça yapılmış demektir.

İnsanı haksız yere hapse atan bir yönetim altında dürüst bir insanın asıl yeri cezaevidir.

Katıksız hak peşinde koşan, dolayısiyle çürümüş bir devlet için en tehlikeli olan kimseler, genellikle mal mülk yığmıya pek vakit harcamamış kimselerdir.

Varlıklı kişiye gelince, o her zaman için onu varlıklı kılan kuruma satmıştır kendini. Dobra dobra söylemek gerekirse diyebiliriz ki, para arttıkça erdem azalır. Çünkü para bir insanın kendisi ile amaçları arasına girer, ona bu amaçları sağlar.

Devlete boyun eğmeme yüzünden cezaya çarpılmak, ona boyun eğmekten daha az pahalıya oturur bana her bakımdan.

Devlet adamları ile yasacılar, kurumun tamamen içinde olduklarından hiçbir zaman açık seçik göremezler onu. Toplumu değiştirmekten söz ederler ama onun dışında rahat edecek yerleri yoktur.

Devlet, bütün gücünün ve otoritesinin kaynağı olan insan tekini daha yüce ve daha bağımsız bir güç olarak

kabul etmedikçe ve ona bu yolda davranmadıkça, gerçekten özgür ve aydın bir devlet hiçbir zaman olmıyacaktır.

Tabiat yalnız ozanın gözünde güzel değildir. Yalnız ebemkuşağı, güneşin batışı güzel değil, insanın karnını doyurması, sırtına bir şey giymesi, bir dam altında oturması, doğru dürüst ısınması da güzeldir.

Her insan hemen hemen karşı konmaz bir güce kafa tutmalıdır.

İnsan olmayı göze alabilen bir adam nasıl güçsüz olur? En körpe bitki bile en sert toprağı ve kaya çatlaklarını zorlayıp boy atar. Ama bir insana gelince, hiçbir maddesel güç duramaz onun karşısında. Ciddî bir insan, ne büyük bir kama, ne müthiş bir tokmak, ne yaman bir gülledir! Karşısında durabilene aşk olsun!

İnancımızın az olması hayıflanacak bir şey değildir, ama asıl hayıflanacak yanımız hiçbir şeye bağlı olmamamızdır. İnanç bir şeye bağlılıkla kazanılır.

o

BİZE GELEN ESERLER :

- o KURNAZ TİLKİ: Zahir Güvemli. İkinci basılış, Varlık Yayınları Çocuk klâsikleri: 42, Istanbul 1963 Fiyatı 1 Lira.
- o DENİZALTI KEÇİLERİ: Kemal Kaya, İkinci basılış. Varlık Yayınları, çocuk klâsikleri: 19, İstanbul 1963 Fiyatı 1 lira.
- o ATATÜRKÇÜLÜK NEDİR? Haz: Yaşar Nabi, Nayır, Varlık Yayınları, Faydalı kitaplar: 29, İstanbul 1963, Fiyatı 5 lira.
- o BAYRAKLAŞAN ATATÜRK: Haz. S.N. Özerdim, Varlık Yayınları, Büyük Eserler Kitaplığı: 55, İstanbul 1963, Fiyatı 4 lira.

Aix-en- Provence Akdeniz Yaz Üniversitesi temmuz 1963 oturumu

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ

Bakır Çağlar — Orhan Güvenen

Aix-en-Provence Akdeniz Yaz Üniversitesi oturumu, kökü eskilere dayanan bir düşüncenin gerçekleşmesinde ilk adım. Bir Akdeniz Üniversitesi başlangıcı. Böyle bir birliğe gitmenin nedenini Paul Valéry «Regards sur le monde actuel» adlı kitabında şöyle belirtiyor: «Belirli doğal özelliklere sahip Akdeniz dünyasında, karşılıklı ilişkileriyle, farklı siyasal yapılar, töreler, diller, inançlar, yasalar eşsiz bir canlılık doğurmuştur. Modern çağın en ilgi çekici görünüşlerinden biri olan yarışma, erken zamanlarda Akdeniz de özel bir güce erişmiştir; alışverişte, dinlerde, değerlerde yarışma. Avrupa düşüncesinin oluşunda, tüm bu öğeleriyle Akdeniz'in büyük etkisini görüyoruz. Akdeniz: uygarlık yaratan makina.» Bu makina, bu büyük ortam, çağlar boyunca farklı toplumların, farklı uygarlıkların, birbirlerini etkiledikleri, sürtüştükleri, yer yer sömürdükleri bir çevre olmuş. Günümüzde tüm koşullar, toplumları karşılıklı ilişkilere götürüyor. Bu ilişkilerde, sömürmeden başka şeylere de yer vermek gerekliliği duyuluyor. Akdeniz Üniversitesi, bu düşünceden giderek varılmış bir sonuç. Gelecek yıllarda, böyle bir üniversitenin, Aix-en-Provence, Floransa ya da bir diğer kentte gerçekleştirilmesi düşünülüyor.

Profesör Georges Duby yönetiminde, Aix-en-Provence Akdeniz Yaz Üniversitesi, ilk çalışmasını temmuz 1962, ikinci çalışmasını temmuz 1963 te yaptı. Oturuma, değişik ülkelerden, beşi asistan olmak üzere, kırk dört kişi

katıldı: 1 Cezayirli, 4 Faslı, 1 Fildişi Sahilli, 6 Fransız, 3 İspanyol, 4 Israilli, 3 İtalyan, 1 Kıbrıslı, 1 Lübnanlı, 3 Mısırlı, 1 Sudanlı, 7 Tunuslu, 2 Türk, 1 Yugoslav, 6 Yunan.

Amaç, belirli bir konuda oturuma katılanlara konferanslar vermek, tartışmalarını sağlamak ve aynı yaşama koşullarını vererek, bu değişik ülke insanları arasında, özgür düşünceye yönelen bir ortam yaratmak.

Tümüyle, gerekli masraflar, Marsilya Ticaret Odası tarafından karşılanmaktadır.

1962 oturumunda konu: Akdeniz havzasında gelişme problemleri ve Akdeniz kültürü idi. 1963 oturumunda, Akdeniz ülkelerinde haberleşme sorunu incelendi. Ayrıca, bunun dışına da çıkılarak, günümüzde sözü geçen ülkeler kültürü üstüne, konferanslar ve tartışmalar yapıldı.

Çalışmalardan örnek vermek amacıyla, yapılan yirmi sekiz konferanstan, tartışmalarından, oturuma katılanlar çalışmalarından, gösterilen yedi filmden, bâzılarının özetlerini vermek istiyoruz.

Konferans örnekleri :

M. Lapierre, Madagaskar Üniversitesinde profesör: «Basının toplumsal görevi.»

Burada, basın kelimesi, radyo, televizyon ve yazılı basını kapsamaktadır. Konferansçı sözüne Bernard Royin'in «Basının, toplumsal hayatta, siyasayı aşan bir gücü vardır.» Cümlesiyle başladı. Bu toplumsal güç, günümüzde henüz iyi tanınmamaktadır.Hegel, basın için «Yurttaşın sabah duası» diyordu. Günümüzde, tüm günün duası demek mümkün. Basın, yetişkin insanın öğrenimi oluyor. M. Lapierre, basında dört görev belirtiyor: haber verme görevi; düşünce ve kanılarını belirtme görevi; oyalayıcı görevi; psikolojik-toplumsal ödünleme, tatmin görevi. Bu ayırıma bir beşincisini, ticaret yayınlarının, yoğaltım üzerindeki etkisinden giderek, basının ekonomik görevini ekliyor. Bu görevlerin, önem sırasına göre dizilişini, farklı ekonomik ve siyasal yapılarda, şöyle belirtiyor :

a, Kapitalist ve çok parti yönetimli ülkeler :

1 — Haber verme görevi.

2 — Psikolojik-toplumsal ödünleme, tatmin görevi.

3 — Oyalayıcı görevi.

4 — Düşünce ve kanılarını belirtme görevi.

Bu ülkelerde, haber verme görevi ve psikolojik-toplumsal ödünleme, tatmin görevine önem verenler, büyük tirajlı basını; düşünce ve kanılarını belirtme görevine önem verenler, orta tirajlı basını meydana getiriyorlar.

b, Sosyalist ve tek parti yönetimli ülkeler :

1 — Düşünce ve kanılarını belirtme görevi.

2 — Psikolojik-toplumsal ödünleme, tatmin görevi.

3 — Haber verme görevi.

4 — Oyalayıcı görevi.

Olay ve haberleri çabuk verme tasası, bu yönlü basında, (a) düzenli ülkelere kıyasla, daha az görülmektedir. Üstüne en çok eğilinen konu: düşünce ve kanılarını belirli bir açıdan vermek oluyor.

Diktatörlükle yönetilen ülkeler basınında, (a) ve (b, birleşimi görülüyor.

c, Az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler :

Türkiye, bu sonuncu ayırıma girmektedir. Çoğunluk, basın (a) tutumunda olmakta ve özellikle 19. yüzyıl basınını andırmaktadır. Bir çatışma basınıdır bu.

M. Dupuy, Nice Üniversitesinde profesör: «Siyasada mitos».

Dış siyasayı, iki tür mitos etkiliyor: ulusal ve evrensel mitos. Ulusal mitos örneği: doğal sınırlar mitosu. Bir yanda iyileri öte yanda kötüleri dizerek, düşüncelere olaylara somutluk, yalınlık vermek mitosun birinci görevi oluyor; diğer görevi davranış sağlamak.

Günümüz toplumunda mitos, us, sağ duyu ötesinde, bir din gücüne sahip. Siyasada mitos, doğru ya da yanlış oluşuna göre değil, faydalı oluşuna göre değerlendirilmelidir. Mitos verimli olabilir; ancak, toplumu kötüye de götürebilir: Nazi örneği. Ne yönde olursa olsun, mitosun toplum hayatına büyük etkisi var.

Yer yüzünde, düşünürler azınlığı karşısında, bir inananlar çoğunluğu beliriyor. Düşünürler çoğunluğundan, mitos olarak özlenen düşünceler, inananlar çoğunluğuna geçiyor. Bunların, ulus üstünde güce sahip olanları - «İn-

san Hakları» mitosunda olduğu gibi - evrensel mitosu meydana getiriyor.

Mitos, kendisi için en verimli alana, tarih ve gelişme tutkusunu, mutluluk ve gençlik kavramıyla bağdaştırarak varıyor. Örnekler genel olarak bu sonucu veriyor.

M. Ghedira, Tunus Üniversitesinde profesör: «Tunuslu aydının durumu.»

Batı - Doğu sorunu. Bir toplum bünyesine, farklı bünyede bir kültür ve siyasa evrimi, güdümlü olarak, uygulanmak istenirse, sonuç başarısızlık olacaktır. Burada doğrudan doğruya Batı kültür ve siyasa kurumlarının, Doğu'ya uygulanışına değiniliyor.

«İslâm ülkeler için, İslâm kültürünün tinsel gücü söz konusudur. İslâm'da evrim ise, İslâmın kendi iç sorunudur.» Doğu düşüncesini temel alan, değişik ve yeni bir uygulama gereğini, geleneklere bağlı kalma gereğini savunuyor M. Ghedira İki örnek veriyor: Japonya ve Türkiye. Japonya, geleneklere bağlı kalma sonucu, bir evrim ve çıkış yapabilmiştir. Türkiye'de batılılaşmak bir başarısızlıktır; çünkü, geleneklere bağlı kalınmamış, Batı benzetlemesine gidilmiştir.

Atatürk devrimi bir Batı benzetlemesi değildir. Çıkışı Batınındır. Yeni ulusçuluk düşüncesini Batı'dan almış, fakat geriye dönüşü Batı'ya yenilik getirmiştir. Az gelişmiş ülkelere öncü, emperyalizme ve sömürmeye karşı düşüncedir bu. Devrimi, yalnız toplumun kendiliğinden varmasına bırakmak, geleneklere bırakmak, devrimi geriletmektir.

M. Meyer, Aix-Marsilya Üniversitesinde profesör: «Albert Camus, Akdeniz ve Yunanistan.»

Akdeniz düşüncesinde, Yunan düşüncesi etkindir diyor Camus. Yunan kültürüne öncelik veren, ona doğrudan doğruya giden bir sanatçı. Onun için, Akdeniz düşüncede bir sonsuzluktur; ve bu tutumuyla Akdeniz düşüncesi Avrupa'ya karşıttır.

Küçük ayaklarla değil, sonsuz düşünceden giderek insanı yargılayan bir «humaniste» Camus. Baş kaldırmada umut arama. «Baş kaldırma devrim değil; fakat, öz-

gürlüğe, eşitsizliğe bir tanıklıktır. Günümüze dek, dünyayı anlamaya çalıştı felsefe; günümüzde onu değiştirmeye çalışmalı. Devlet sorunlarının ötesinde, bir birey sorunu belirir; bu çok farklı birincisinden. Taraf tutunuz; fakat biliniz ki, taraf tutmaktan daha fazla bir şey var.»

2 eylül 1939 da Yunanistan'a seyahate çıkıyor. «Yunanistan'a gidemedim. Savaş bize geldi.» Seyahatini yapamıyor.

Akdeniz düşüncesi derin bir zenginliğe sahip. Güneşinde trajik bir yanı var diyor Camus. Güneşin kara bir yanı olduğunu biliyorlar, Akdenizliler. Ölüm trajiği. «İnsanlar ölüyorlar, fakat hiç mutlu değiller.» Akdeniz düşüncesinde yücelten bir trajik var. Akdeniz güneşi belirir yapıtlarında.

M. M. Duverger, Paris Üniversitesinde profesör: «Haberleşme ve demokrasi.»

Demokrasiyle ilişkide olan haberleşme yöntemleri üçtür: devletçi haberleşme yöntemi; kapitalist haberleşme yöntemi; karma haberleşme yöntemi.

Devletçi haberleşme yöntemi :

Haberleşme araçları tekeli devlettedir. Haberler, eğitici ve siyasal bir oluşum sağlamak açısından, topluma verilirler. Önemli olan, haberin kendisi değil, onun belirli bir kanıda topluma iletilmesidir. Bu yöntem eksiktir; ancak, verdiği belirli bir düşünce açısı ve bütünlük, üstünlüğünü sağlamaktadır. Orta sınıf bir Pravda okuyucusu, orta sınıf bir kapitalist ülke okuyucusuna kıyasla, daha çok eğitilmiş olabilmektedir. Çünkü ikincisinde, bir haberler çokluğu vardır; belirli bir düşünceye göre sıralanmamışlardır. Bu çokluk içerisinde, kanılara varmak, okuyucu ya da dinleyiciye düşmektedir; ve genel olarak, olumlu anlamda, çoğunluk bunu başaramamaktadır.

Günümüzde haberleşme konusunda, tüm olarak, bir kendi içine kapanma olamaz. Uluslar arası ilişkisiz, tam bir kültürden söz edilemez. Devletçi yöntemlerin, yer yer bu sınır dışına çıkışını, bu düşüncede aramak gerekir.

Kapitalist haberleşme yöntemi :

Herkes bir haberleşme aracı kurabilir. Ancak, uygu-

lamada bu serbestliği, ekonomik güç engellemektedir. Kapitalist düzenin temeli, haberi de diğer mallar gibi herhangi bir mal kılmaktadır. Gazetecilikte çabucak anlaşıldı ki, en çok gelir getiren ticaret yayınları ve diğer yayınlardır. Böylece, gazetecilikte bir yayın dayanağı bulmak isteği beliriyor. Bu tutumda, en büyük sorun, duyurmak ve gördürebilmek oluyor. Yönetimin mantığı haber değil, yayındır. Önemli olan, kamu çoğunluğunu çekmektir. Heyecan yaratma: büyük yıkımlar, büyük aşklar, yıldızlar, büyük evlenmeler. Basının çoğunluğu bu tutumdadır. Efsane yaratma.

Kapitalist haberleşme yönteminde, haber araçları arasındaki yarışma, haberin doğru verilebilmesini sağlamaktadır. Fakat, çok sayıdaki haber araçları, bu edinilen doğru haberleri, farklı orantılarda vermektedir. Siyasa sorunlarına, ticaret kurumları, ilgisiz kalmaktadır. Belirli bir doğruya varmak mümkün; fakat, çokluk içerisinde kaybolma şansı daha fazla.

Bu yöntemin aksaklıkları, toplumda eğitim oranı arttıkça, eksilmektedir. Bu durumda, «Le Monde», «Times» örneği gazeteler belirebilmektedir. Ticaret yayınlarının, bu sonuncu yönde basını benimseyen kitleye de ihtiyacı olduğu için, tutunabilmektedirler. Böylece, iki tutumda basın beliriyor: seçkin basın ve büyük tirajlı basın.

Karma haberleşme yöntemi :

Gerçekte, kapitalist ülkelerde uygulanan, karma haberleşme yöntemidir. Kapitalist düzen, katkısız durumda, hiç bir zaman işleyememektedir.

Aynı ülkede, hem devletçi hem de kapitalist haberleşme yönteminin uygulanışına örnek olarak, Fransa'yı göstermek mümkün.

M. Guy Mollet, haberleşme konusunda, ilgi çekici bir yöntem belirtiyor. Her gün, tüm siyasal partiler tarafından yapılmış haber yorumlarının, yan yana, aynı gazetede yer almasını ve bunun, her yurttaşa, ücretsiz olarak dağıtılmasını, salık veriyor.

Az gelişmiş ülkelerde haberleşme :

Eğitim oranı yüksek bir ülkede, kamu çoğunluğunu

aldatmak, belirli bir sınıra kadardır. Az gelişmiş ülkelerde, bu sınır daha da genişler. Böylece, haberleşme ve demokrasinin yakın ilişkisi ortaya çıkıyor. Demokrasinin tanımı: bireylerin kişiliklerini geliştirebilmek için, en yüksek seçim yetkisine sahip olabildikleri, ekonomik, siyasal, toplumsal düzen oluyor. Demokrasiden söz edebilmek için, toplumda ilkin, başarılı bir haberleşmeden, söz edebilmek gerekir. Giderek, eğitimsiz haberleşme olamayacağı belirir.

M. M. Duverger'in bu konferansı, üstüne en çok tartışılan konferanslardan biriydi. Kendisini, taraf tutmakla suçlayanlar oldu. Oysa yapılan bilimsel bir incelemeydi. Biz bu kanıdayız.

M. Claude Simon: «Yeni roman.»

Bilindiği gibi, Claude Simon, «yeni roman»a lirik dili getirmiş; genç yazını çokca etkilemiş bir sanatçı. Anlamda devrimi, biçimde devrim izlemiyorsa, devrimci sanat olamayacağına inanıyor.

Oturuma katılanların çalışmaları :

İspanyol grubu: «İspanyol öğrencinin siyasal düzen karşısında tutumu.»

Mısır. - Ali El Sayed Effat: «Mısır'da basın ve siyasal partiler.»

Sudan. - Si Ahmed El Sayed: «Arap dünyasında kadının basındaki rolü.»

Türk grubu: «Başlangıcından günümüze dek kısaca Türk sanatı; çağdaş kültür ve Türkiye» (1)

Yunan grubu «Athos manastırları»; «Yunanistan'da basın.»

Film örnekleri :

«Los Hurdes» (Hurdes'ler), Luis Bunuel, 1932 (**)

(*) **Gerek belirtmiş oldukları kaynaklar, gerek verdikleri bilgilerle, çalışmamıza büyük ilgi gösteren: Sayın Anday, Melih Cevdet; Duby, Georges; Eyuboğlu, Sabahattin; Mantran, Robert; Memet Fuat; Özer, Bülent; Sarıca, Murat; Tansuğ, Sezer'e teşekkürü borç biliyoruz.**

Konu: İspanya, Hurdes'ler. Kendisini güçsüz kılan, yenen bir gerçek önünde, kişinin çabası. Oyuncusuz, dekorsuz, senaryosuz; bir dokümanter; korkunç yoksulluğun çehresi. Soğuk bir gözlem. Bunuel, gerçeğe görünen yüzünü aşan bir güçle dalıyor. «Los Hurdes», belirli çevre gerçekleri üstesinde, bir büyük suçlama oluyor kendiliğinden. Bu yoksul ülkede, tek şatafatlı yapılar: kiliseler. Romantik, isteksiz, yavan bir müzik, resim ve gözlemle birleşerek, güçlü bir bütün çıkarıyor ortaya. Kendini özgürce anlatan kişinin sesi «Los Hurdes».

«Les mistons» François Truffaut.

Çocuk dünyasının tutkuları. Sanatçının, «Les 400 coups» (400 darbe) adlı filmine öncülük etmiş bir kısa metraj.

Konferans ve filmler dışında, grup halinde, Aix Festivalinde: «Cosi fan tutte», (Mozart), «I Musici» dinlendi, Avignon Festivalinde: Jean Vilar'dan «Avare» (Molière) seyredildi; ayrıca, ekonomik, kültürel anlamda, geziler yapıldı.

Oturum, bu üç haftalık çalışmanın, sağladıkları ve eksikleri üstüne yapılan tartışmayla kapandı. Çalışmaların, daha iyi olabileceğini, söylemek mümkün. Yapılabilen kadarıyle bile, oturum, Türkiye'de özlemini duyacağımız cinsten. Gelecek yıllarda, Türk Üniversitelerinin de, bu denli çalışmalar yapacağını umut ediyoruz.

Aix-en-Provence'dan sonra, bir hafta süre için, Floransa Valisi Profesör La Pira, oturuma katılanları, bu güzel İtalyan kentine çağırdı. İki yıldır, bu bir gelenek olmuş.

Biz insanlar ve toplumlar, bağıntılarımızı geliştirdikçe, birbirimizi anladıkça, daha mutlu bir dünyanın, bireyleri olabileceğiz. Bu düşüncenin gerçekleşmesine çalışan tüm kişileri, saygıyla anıyoruz.

(**) **Kyrou, Ado. Luis Bunuel, Editions Seghers, 1962.**

OYUN YERİ

Alain Robe - Grillet

Perde açılırken salondan bakınca göze ilk çarpan -ağır ağır aralanan al kadife kanatlar arasından göze ilk çarpan- ışıl ışıl oyun yeri ortasında, çalışma masası başında, sırtı dönük bir kişi.

İki dirseği, kolları masanın üstünde, kımıldamadan duruyor. Başı sağa dönük - kırk beş derece ama seçilemiyor yüz çizgileri bu açıdan yüzün arka yarısı görülüyor ancak: yanak, şakak, çene kemiği çıkıntısı, kulak kenarı... Elleri de görünmüyor, ama adamın oturuşundan ellerinin karşılıklı durumunu çıkartabiliyoruz: sol el dağınık kâğıtlar üstüne yayılmış öteki bir kalem kavramış, yarıda kesmiş yazıyı, havada duruyor. İki yanda, üst üste gelişi güzel yığılmış iri kitaplar, biçim, boyut bakımından sözlüğe, besbelli yabancı bir dilin, olsa olsa eski bir dilin sözlüğüne benzer kitaplar.

Sağa dönük baş doğrulmuş: kitaplardan, yarıda kesilmiş tümceden ayrılmış göz. Odanın öbür ucuna dikilmiş, kalın al kadife perdelerin, tavandan yere değin, camlı bir çerçeveyi örttüğü yere. Perde kıvrımları dik, eşit aralıklı, birbirine çok yakın, kıvrım aralarında derin gölge oyukları.

Zorlu bir gürültü ilgiyi öbür ucuna çekiyor odanın: bir tahtaya indirilen yumruklar, şu anda hiç değilse ikinci kez tekrarlandıklarını sezindirecek güçte, üstelemede yumruklar.

Gene de sesini çıkarmıyor kişi, kımıldamıyor. Sonra, yarı belinden yukarısını oynatmadan, ağır ağır, sola döndürüyor başını. Döndürürken de, odanın öbür yanını kaplıyan duvarı boylu boyunca yalıyor bakışı; çıplak bir duvar bu - diyeceğim eşyasız - ama koyu tahta kaplamalı,

pencerenin al perdelerinden, küçük de denebilecek orta boy bir kapıya değin uzanıyor bu kaplama. Oraya takılıyor bakış, o anda da yeniden yumruklanıyor kapı, hem de öylesine bir güçle ki tahtasının titrediğini görür gibi oluyor insan.

Gerçi yön değişti ama, gene de görünmüyor yüz çizgileri. Gerçekten de, aşağı yukarı doksan derecelik bir dönüş sonunda, baş şimdi, oda, masa ve iskemlenin ortak eksenine göre ilk durumuna bakışık bir duruma geçmiş. Demek ki görünen, gene yarı arkadan, öteki yanak, öteki şakak, öteki kulak v.b. oluyor.

Bir kez daha vuruluyor kapıya, ama daha hafifce, son bir yalvarma gibi - ya da umutsuzluğa düşmüş gibi, ya da yeniden durulmuş gibi, ya da güvenini yitirmiş gibi, ya da bilmem ne gibi. Birkaç saniye sonra, uzun bir koridorda tok ayak seslerinin ağır ağır uzaklaştıkları duyuluyor.

Kişi gene sağdaki al perdelere doğru çeviriyor başını. Dişleri arasından ıslıkla birkaç nota çalıyor, bir müzik tümcesinin notaları olsa gerek - bir halk türküsünün, ya da bir ezginin - ama kuşa döndürülmüş, kesintili, tanınmaz olmuş.

Sonra, bir dakikalık sessiz bir kımıldamazlıktan sonra, gözlerini gene yaptığı işe çeviriyor kişi.

Baş öne eğiliyor. Sırt kamburlaşıyor. İskemlenin arkalığı: dikdörtgen biçiminde bir çerçeve, bu çerçeveye çakılı iki dikey çıta, çıtaların ortasında da, som bir tahta dörtgen. Daha bir cılız, daha bir bölük pörçük olarak, dişler arasından ıslıkla çalınan hep o ezginin birkaç ölçüsü daha duyuluyor.

Ansızın, kapıdan yana kaldırıyor başını kişi, boynunu uzatmış, kala kalıyor. Uzun bir süre duruyor öyle - pusuda bekler gibi. Ama, bu sırada, en ufak bir gürültü sızmıyor salona.

Titizlikle ayağa kalkıyor, sürmekten ya da yere çarpmaktan sakınarak çekiyor iskemlesini, sessiz adımlarla kadife perdelere doğru yürümeye koyuluyor. Sağ dış kenarını perdenin, aralıyor, dışarıya, kapıya (sola dogru)

bakıyor. Demek ki, o sırada, yüzünün sol yanını görebiliriz. Ne var ki, eliyle yanağına doğru çektiği kırmızı kumaş parçası yüzünün sol yanını gizliyor. Buna karşılık, şimdi masanın üzerine yayılmış beyaz kâğıtları görebiliyoruz.

Sayıları oldukça çok bu kâğıtların, üst üste gelmişler, yer yer. Altta kalan kâğıtlar - köşeleri gelişi güzel her yandan fırlıyan alttaki kâğıtlar, - titiz bir el yazısının sık satırlarıyla karalanmış. Bütünüyle görülebilen tek kâğıt, üstteki kâğıt, ancak yarısına kadar doldurulmuş; bir satırın ortasında, yarıda kesilen, son sözcüğü hiçbir noktalamayla bağlanmıyan bir tümceyle bitiyor.

Bu kâğıdın sağından, altındaki kâğıdın kenarı fırlamış: çok uzatılmış bir üçgen, tabanı iki santimetre var yok, sivri ucu ise masanın ard bölümüne doğru uzanıyor- sözlüklerin bulunduğu yere.

Daha da sağda, bu ucun ötesinde, ama masanın yanına doğru yönelmiş, el genişliğinde bir kâğıt köşesi; o da üçgen biçiminde, ama üçgenden çok bir yarım dörtgeni (bir köşegen boyunca kesilmiş bir yarım dörtgeni) andırıyor. Bu sonuncu üçgenin tepesi ile en yakın sözlüğün arasına, masanın cilâlı tahtası üzerine, yumruk iriliğinde beyaza çalan bir nesne konmuş: çok kalın bir çanak biçiminde oyuk - kalınlığı oyunluğunu bastıran - köşeleri düzensiz, yuvarlak, kullanıla kullanıla pütürü kalmamış bir çakıl taşı. Çöküntüsünün dibinde, küllerin ortasına bastırılmış bir izmarit. İzmaritin yanmamış ucunda, çok belirli dudak boyası izleri var.

Ama, sahnedeki kişi, besbelli erkekti: kısa kesilmiş saçlar, ceket, pantolon. Gözümüzü kaldırınca, şimdi kapının önünde durduğunu görüyoruz, kapıya karşı, yâni sırtı hep salona dönük. «Sanırsınız bir şey işitmeye çalışıyor, bölmenin ötesinde olup biten bir şey. Ama en ufak bir gürültü sızmıyor salona.» Sonra, kişi, yüzünü dönmeden, oyun yerinin önüne doğru, geriliyüor, bir yandan da gözünü ayırmıyor kapıdan. Masanın yakınına varınca, sağ elini masanın köşesine koyuyor ve...

«Daha ağır» diyen bir ses duyuluyor o sırada salon-

da. Ses borusu ile konuşan biri olacak bu, alışılmamış bir genişliği bir yaygınlığı var hecelerinin.

Duruyor kişi. Ses gene yükseliyor :

«Daha ağır olacak gelişiniz! Kapıya gidip baştan alın: önce bir adım atacaksınız arkaya - bir tek adım - onbeş ya da yirmi saniye kımıldamadan duracaksınız. Sonra, gene gerilemeye koyulacaksınız masaya doğru, ama çok daha ağır.»

Demek ki, kapının yanında, ayakta duruyor kişi, yüzü kapıya doğru, yâni sırtı bize dönük gene. «Sanırsınız bir şey işitmeye çalışıyor, bölmenin ötesinde olup biten bir şey. Hiçbir gürültü sızmıyor salona». Yüzünü dönmeden bir adım atıyor geriye, gene kımıldamadan duruyor. Bir süre geçince, gene gerisin geri yürümeye koyuluyor, üstünde işinin kendisini beklediği masaya doğru, düzgün, sessiz küçük adımlarla geriliyor, bir yandan da gözünü ayırmıyor kapıdan. Düz bir çizgi boyunca yol alıyor, koşturmadan, sallanmadan. Belli belirsiz kımıldıyan bacakların yukarısında, gövde de kaskatı duruyor, ayrık, yay gibi kıvrık tuttuğu kollar da.

Masanın boyunca yol almak için de hafifce yön değiştiriyor. Tahtanın kenar çıkıntısına göre, el yordamıyla yönünü ayarlıyarak, oyun yerinin önüne dikey olarak yol alıyor şimdi... sonra da, köşeyi dönünce, oyun yerinin önüne koşut olarak... sonra da oturuyor iskemlesine, önünde serili duran kâğıtları geniş sırtıyla gizliyerek.

Kâğıt yapraklarına bakıyor, sonra pencerenin al perdelerine, sonra gene kapıya; sonra da, yüzü oraya dönük olarak anlaşılmıyan dört, beş sözcük söylüyor.

«Sesiniz çıksın!» diyor salondaki borulu ses.

«Şimdi, burada, hayatım, daha...» diyor borusuz ses - oyun yerindeki kişinin sesi.

«Sesiniz çıksın!» diyor borulu ses.

«Şimdi, burada, hayatım, daha...» diye üsteliyor kişi sesini yükselterek. Sonra gene işine dalıyor.

Türkçesi : **Adnan Benk - Şadan Çaylıgil.**

Baskı Tarihi : 1/2/1964

TÜRKİYE'DE

İLK florürlü

DİŞ MİNELERİNİ SERTLEŞTİRİR ÇÜRÜMELERİ ÖNLER

YENU : 62 — Radar Reklâm 272